



Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg i Jönköping

Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram

Text: Per-Ola Hallberg, Anders Franzén (Dunkehalla) , Jönköpings läns museum
Layout: Vivi Anne Andersson, Birgitta Eriksson och Per-Ola Hallberg
Foto: Per-Ola Hallberg och Anders Franzén (Dunkehalla) om ej annat anges
Utskrift: Vivi Anne Andersson, Birgitta Eriksson, Stadsarkitektkontoret Jönköpings kommun.
Illustrationerna på sidorna 25 och 27 är utförda av Evert Fahlander
Tryckt: Tabergs Tryckeri i maj 1990.
Omslag: Kvarteret Pomona 8, Selma Lagerlöfsgatan 7
Foto: Göran Sandstedt, Jönköpings läns museum 1988
ISSN nr: 0349 - 7887 - 22

Kartorna som ingår i denna rapport är godkända ur sekretessynpunkt enligt Lantmäteriverkets beslut 199-04-19.

INNEHÅLL	Sid.
Förord	3
Adresskarta	5
Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg i Jönköping Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarande- program	7
Bebyggelsens och stadsplanens tillkomst på Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg	10
Jönköpings västra stadsjor­dar fram till mitten av 1800-talet	10
Landerier, torp och arbetarbostäder	13
Villor och Egnahem	19
Arkitekturstilar	28
Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde	34
Bäckalyckan och kvarteren kring Dunkehallavägen	34
Dunkehallaravinen	36
Kristineberg och Berghem	38
Trollhätte- och Sjömansgatorna	40
Kartor över kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer	42
Kulturshistoriskt värdefull bebyggelse	47
Några arkitektur- och byggnadstermer	75
Källor och litteratur	78

FÖRORD

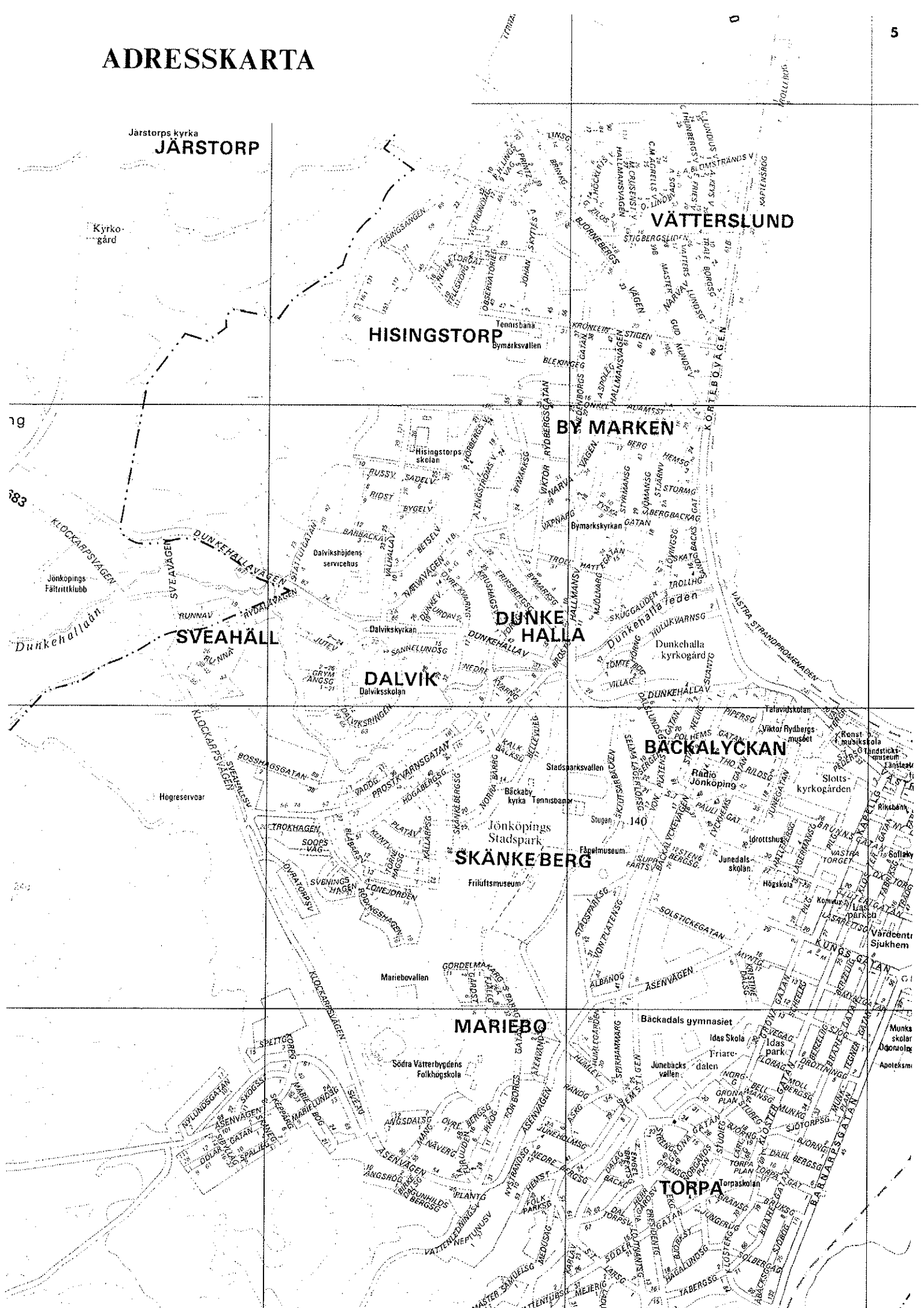
Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg i Jönköping - Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram är den femte rapporten i en serie på nio, som kommer att ligga till grund för ett kommunalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun. Utredningen har utförts av Jönköpings läns museum på uppdrag av Jönköpings kommun och i nära samråd med stadsarkitektkontoret.

I planeringen av den framtida stadsmiljön är det av största vikt att kulturhistoriska och stadsbildsmässiga värden värnas. De resurser och det kunnande som finns bevarat i den äldre bebyggelsen är viktiga förutsättningar för en god framtida livsmiljö.

Avsikten är att rapporten skall bidra till ökade kunskaper i frågor angående bevarande och bebyggelsehistoria, både hos beslutsfattare och allmänhet.

Ett tack riktas till de organisationer, enskilda och myndigheter som deltagit i remissbehandling och revidering av rapporten.

Klas Börjesson
landsantikvarie



Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg i Jönköping

KULTURHISTORISK UTREDNING OCH FÖRSLAG TILL BEVARANDE-PROGRAM

Bakgrund

Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg domineras idag av friliggande bostadshus. Detta ger området en enhetlig karaktär. Stadsdelarnas förändrade funktioner är urskiljbara och accentuerade på olika punkter i bebyggelsen. Det agrara skedet representeras idag av gatusystemet, med de äldre vägsträckningarna Dunkehallavägen, Kortebovägen, Björnebergsvägen, Bäckalyckevägen och liderna. Även byggnaderna på de tidigare jordbruksfastigheterna Kaptensbo och Eriksbergs representerar denna epok. Det förindustriella skedet i Jönköping belyses av bebyggelsen i Dunkehallaåns ravin. Byggnaderna i Kristineberg och gatorna i Berghem representerar ett skede då jordbruk och trädgårdsodling fick dela rum med förstadsbebyggelse för arbetare. Vid samma tidpunkt förvandlades Bäckalyckan till ett villaområde för välbärgade befolkningskikt. I det senaste skedet har villaboendet som ideal övertagits av medelklassen och stadsdelarna fyllts med villor, egnahem och småhus.

De senaste årtiondena har på flera sätt inneburit ett hot mot stadsdelarnas särprägel. Ett effektivt utnyttjande av infrastrukturen, vatten, avlopp, energisystem, telenät och gator, har inneburit en förtätning av bebyggelsen och därmed har de stora jordbruks-, trädgårds- och villafastigheterna blivit allt mer kringskurna. Oberoendet av vattenkraften som energikälla har medfört att den tidigindustriella bebyggelsen i Dunkehallaravinen tidvis lämnats att förfalla. Den del av den tidiga förstadsbebyggelsen som undkommit rivning har i många fall, liksom villor och egnahem, förändrats genom krav på energisparande. Tilläggsisolering, fönsterbyten och skifte av takmaterial har medverkat till att bebyggelsen växlat karaktär.

Den ständigt fortskridande stadsomvandlingen har medfört ett ökat intresse för bebyggelsens utformning. Mångfalden i den äldre stadsmiljön uppskattas allt mer. Bevarandebestyrket riktar inte endast mot stadernas unika monumentala byggnader, även förstadsbebyggelsens alldagliga bostadshus har kommit i fokus. Idag vill vi bevara både unika objekt och samlade representativa miljöer. Genom att respektera olika perioders, även 1900-talets, byggnadssätt och arkitektur kan stadens årsringar bevaras och därmed dess särprägel och samlade karaktär. I detta perspektiv innehåller Bymarken, Bäckalyckan, Dunkehalla och Skänkeberg många byggnader och områden väl värda att bevara.

Kulturhistoriska och stadsbildsmässiga värden i Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg.

Stadsdelarna Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg i Jönköping har formats under en lång tidsperiod. Olika skedens markutnyttjande, från medeltiden till idag, har avsatt spår i området. Förändrade ekonomiska och sociala förhållanden har, liksom växlande arkitektur- och stadsplaneideal, påverkat området. Stadsbilden, med dess hus, trädgårdar, gator, torg och parker, är en spegling av stadsdelarnas mångskiftande historia.

Avsikten med bevarandeprogrammets urval av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och enskilda byggnader är att det skall belysa levnadsvillkoren för olika grupper av människor under olika tidsskeden. Målet är också att urvalet skall spegla de unika och allmängiltiga förhållanden som format stadsbebyggelsen.

De utvalda miljöerna kan ha olika kvalitéer. En gatusträckning som domineras av bebyggelse uppförd under ett begränsat tidsskede ger en påtaglig bild av livsvillkoren i den tidens samhälle. Den sammanhängande gatubilden upplevs ofta även som vacker på grund av att ett enhetligt estetiskt ideal präglar blickfånget.

Andra miljöer har sitt värde genom att de innehåller byggnader från olika tider. En serie bostadshus från skilda decennier beskriver på ett åskådligt sätt hur husbyggandets sociala, ekonomiska och estetiska förutsättningar har förändrats. Miljöns enhetlighet bygger i dessa fall på ett funktionellt tema som varierar inom vissa ramar. Miljön är kontrastrik men ändå harmonisk.

Äldre byggnader har ofta högt värde på grund av att de utgör sällsynta spår av svunna epoker. Antalet byggnader från yngre epoker är större och möjligheten finns att bevara representativa byggnader istället för unika. Det kan dock vara svårt att urskilja vad som är karaktäristiskt och intressant. Ur kulturhistorisk synvinkel är det viktigt att varje periods byggnadssätt och stil respekteras som uttryck för sin tid. Även efterkrigstidens bebyggelse har en historiskt given form som inte kan upprepas. Bevarandeprogrammet är ett försök att skapa ett medvetet urval av såväl fjärran som närliggande perioders byggnadsbestånd, inklusive de byggnader som skall representera 1900-talets första hälft i framtiden.

Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg är exempel på stadsdelar som kontinuerligt förändrats på grund av skiftande planideal och bostadsformer. Det kännetecknande för förändringarna har dock varit att den tidigare uppförda bebyggelsen har respekterats i varje nytt skede. Resultatet är en enhetlig men ändå variationsrik och berättande miljö. Det är därför av största vikt att området även i fortsättningen och i än större utsträckning behandlas på detta sätt.

Bevarandeprogram för Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg

Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg har inte tidigare behandlats i en samlad kulturhistorisk utredning. Inventeringsmaterialet och den historiska kunskapen om området är ojämn. Detta återspeglas av den historiska framställningen i föreliggande rapport. Historiken skall ses som ett första försök att beskriva stadsdelarnas bebyggelseutveckling.

Delar av området har tidigare behandlats i följande kulturhistoriska utredningar och inventeringar:

- Sanering i Jönköping, del 5. Kulturhistorisk inventering av bebyggelse i Jönköpings kommun. Jönköpings kommun 1975.
- Dunkehallaområdet, Jönköping. Kulturhistorisk utredning. Jönköpings Läns Museum (JLM) 1979.
- Kulturhistorisk bebyggelseinventering i Jönköpings kommun. Underlagsmaterial för energisparplan. JLM 1980.
- Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Huskvarna, Jönköping och Ljungarum, JLM 1982, rapport nr 4.

Delar av bebyggelsen i stadens ytterkant behandlas i:

- Kulturhistorisk utredning, Jönköpings kommun (landsbygden). JLM 1986, rapport nr 17 (kommande).

I föreliggande rapport behandlas inte Stadsparken. I detta fall hänvisas till skriften "En berättelse om Jönköpings stadspark" (Claesson -JLM)

Det förslag till bevarandeprogram för Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg som nu presenteras är den femte i en serie av rapporter för enskilda delar av staden. Serien arbetas fram av läns museet i samråd med stadsarkitektkontoret, på uppdrag av Jönköpings kommun. Bevarandeprogrammet skiljer sig från de tidigare inventeringarna genom de förslag till insatser för bevarande, som har knutits till vart och ett av de kulturhistoriskt värdefulla områdena. Programmet kan härmed utgöra underlag för tillämpning av plan- och bygglagen (PBL). Lagen innehåller möjligheter att genom detaljplan införa skyddsbestämmelser och rivningsförbud för värdefulla miljöer eller byggnader. Vidare kan utökad bygglovplikt införas och områdesbestämmelser antas för områden som ej omfattas av detaljplan. De enskilda byggnader, som är förtecknade i rapporten, föreslås huvudsakligen skyddas genom bevakning vid prövning av bygglov. Byggnadsminnesförklaring kan i vissa fall bli aktuell. Vad gäller bevarandeförslag för varje enskilt objekt, se vidare Kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun, stadsarkitektkontoret oktober 1988.

Rapporten inleds med en historik som behandlar bland annat bebyggelsens och stadsplanens tillkomst. Nästkommande avsnitt handlar om de mest förekommande arkitekturstilarna inom området. I det följande kapitlet beskrivs de sammanhängande miljöer som anses ha ett kulturhistoriskt och stadsbildsmässigt värde. Beskrivningarna avslutas med förslag till åtgärder för bevarande. Rapporten avslutas med en förteckning över kulturhistoriskt intressant bebyggelse. Beroende på utredningsarbetets små resurser redovisas bebyggelsen endast kvartersvis. I tidigare bevarandeprogram har varje enskild värdefull byggnad beskrivits och förtecknats.

Bebyggelsens och stadsplanens tillkomst på Bäckalyckan, Bymarken, Dunkehalla och Skänkeberg i Jönköping

JÖNKÖPINGS VÄSTRA STADSJORDAR FRAM TILL MITTEN AV 1800-TALET

Jönköpings stadsbebyggelse låg från medeltiden fram till 1900-talets början helt och hållet på de flacka och delvis sankna markena vid Vätterns södra spets. De branta sluttningarna i sjöns nord-sydliga dalgång tillhörde landsbygden.

Medeltiden

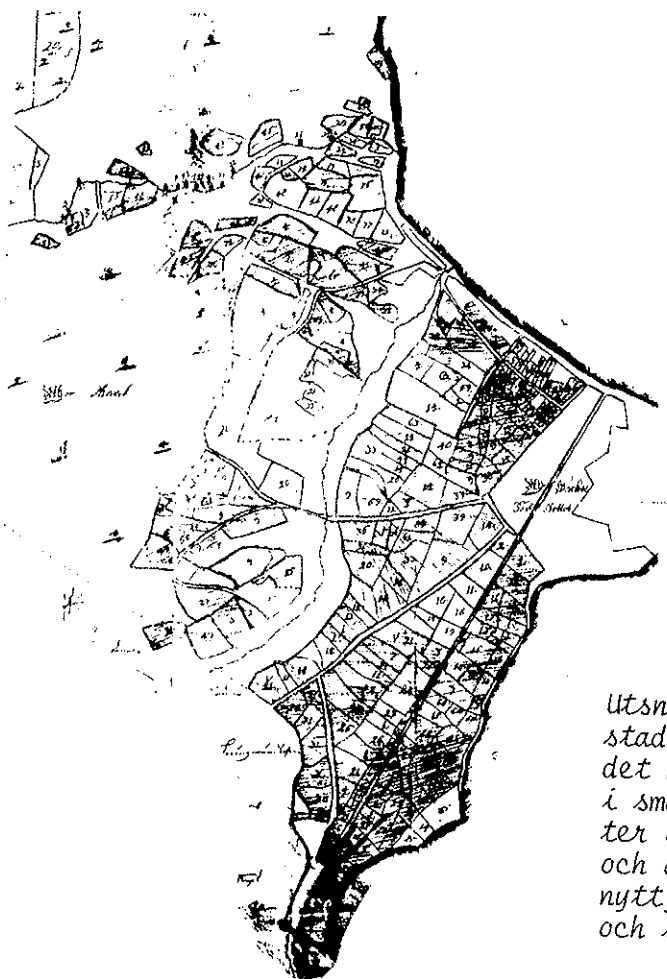
Fram till 1800-talets mitt var jordbruket en lika betydande näringsgren som handeln och hantverket för stadsborgarna. Självförsörjningsgraden inom stadsgårdarna var hög.

Stadens jordar låg under medeltiden huvudsakligen i väster. Kungamakten hade redan vid stadens grundläggning försett borgarna med de nödvändiga jordarna. I 1288 års privilegiebrev, författat av Magnus Ladulås, lades de närliggande byarnas jordar under stadens kontroll. Dessa marker utnyttjades som betesallmänning mot en årlig avgift till de tidigare brukarna. Staden köpte även egen jord. Omkring år 1349 inköptes byn Brodythorp som troligtvis låg på en avsats ovanför Dunkehallaåns fall. Flera jordköp ägde senare rum, bland annat förvärvades byn Maedhilbaek år 1433. Denna byn låg i anslutning till Medelbäcken som har sitt utlopp i Vättern norr om Sjövik.

De enskilda borgarna arrenderade åkerlyckor, belägna öster om Junebäcken, av staden och resterande jord tillhörde allmänningen. Vissa borgare ägde eller arrenderade även egen jordbruksmark inom eller i närheten av stadens område. Bebyggelsen på stadsjorden hade liten omfattning. Förutom byarna fanns dock minst en kvarn i Dunkehallaåns ravin.

1600- och 1700-talen

Efter 1612 års stadsbrand, då staden flyttades österut, utökades stadens ägor åt öster. De västra ägorna behöll dock sitt tidigare omfång. I strid med stadens privilegier överfördes allt större del av jorden till privata händer. De hårda och utdragna markstriderna kring sekelskiftet 1700 vittnar om jordbrukets fortsatta framträdande roll för borgarnas försörjning. Omkring år 1750 hade förhållandet mellan stadsjord och självägande stabiliserats.



Utsnitt av karta över Jönköpings stads västra ägor år 1674. Området kring Junebäcken var indelat i små åkerlyckor, längre åt väster och norr fanns större hagar och ängar som bland annat utnyttjades för gemensamt bete och som lönejord.

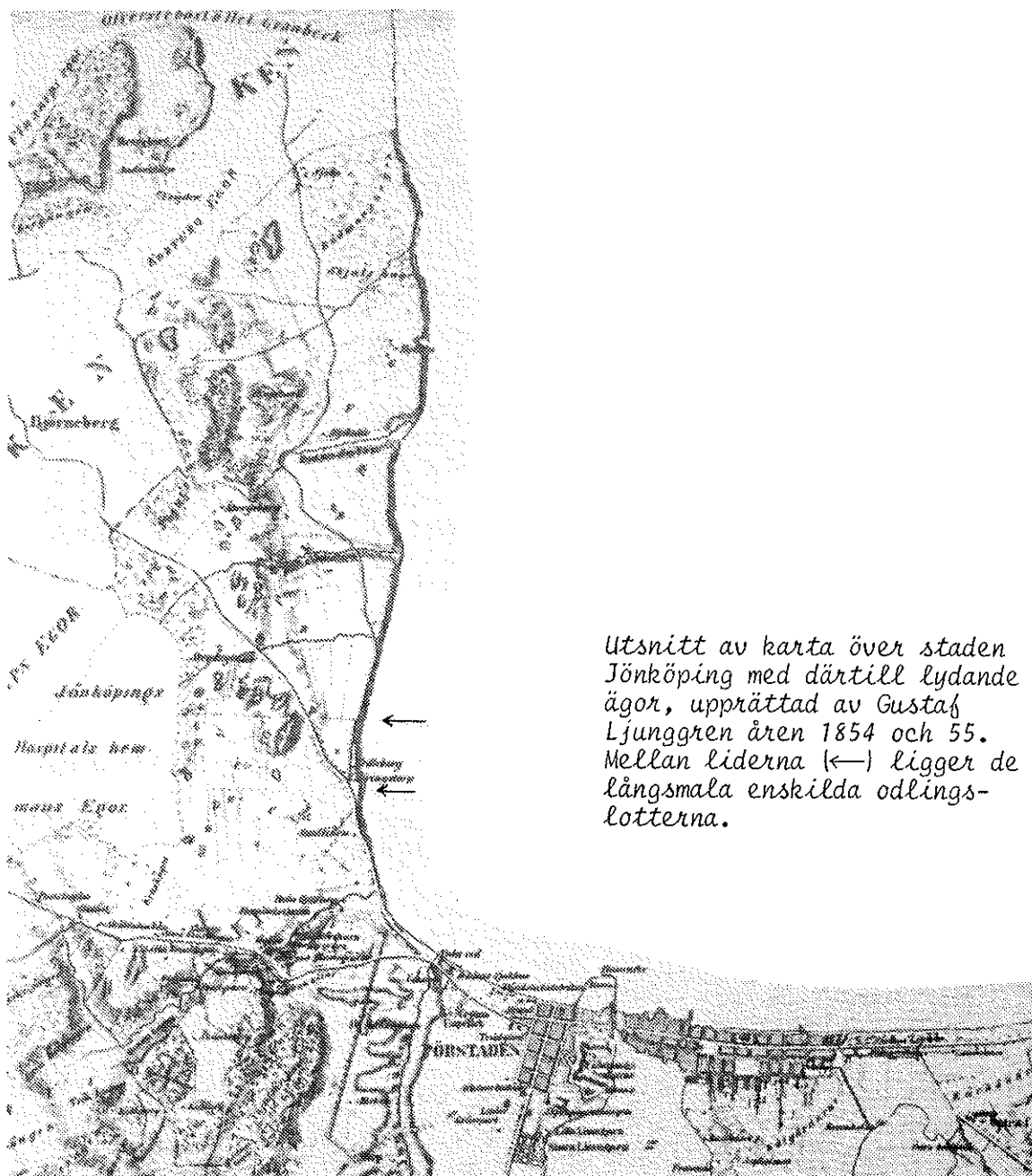
Staden använde en del av sina jordar som lönejord. Kyrkoherden, kommunistern och skolans rektor fick bruka jordarna på platån ovanför de branta sluttningarna. Även hospitalet innehade jord samt en kvarn. Betesmarkerna som brukades gemensamt låg till största delen norr om Dunkehallaån.

Under 1600-talet ökade antalet anläggningar i Dunkehallaåns ravin. Mellan 1641 och 1689 hade Jönköpings faktori bland annat borrhbruk och hammarsmedja vid ån. Vantmakeriet i Jönköping drev från 1621 fram till 1600-talets slut en "valkekvarn" i ravinen. Dessutom uppfördes ett flertal kvarnar varav det övervägande antalet, trots motstånd från stadens sida, kom i privata händer.

1818 års ägofördelning

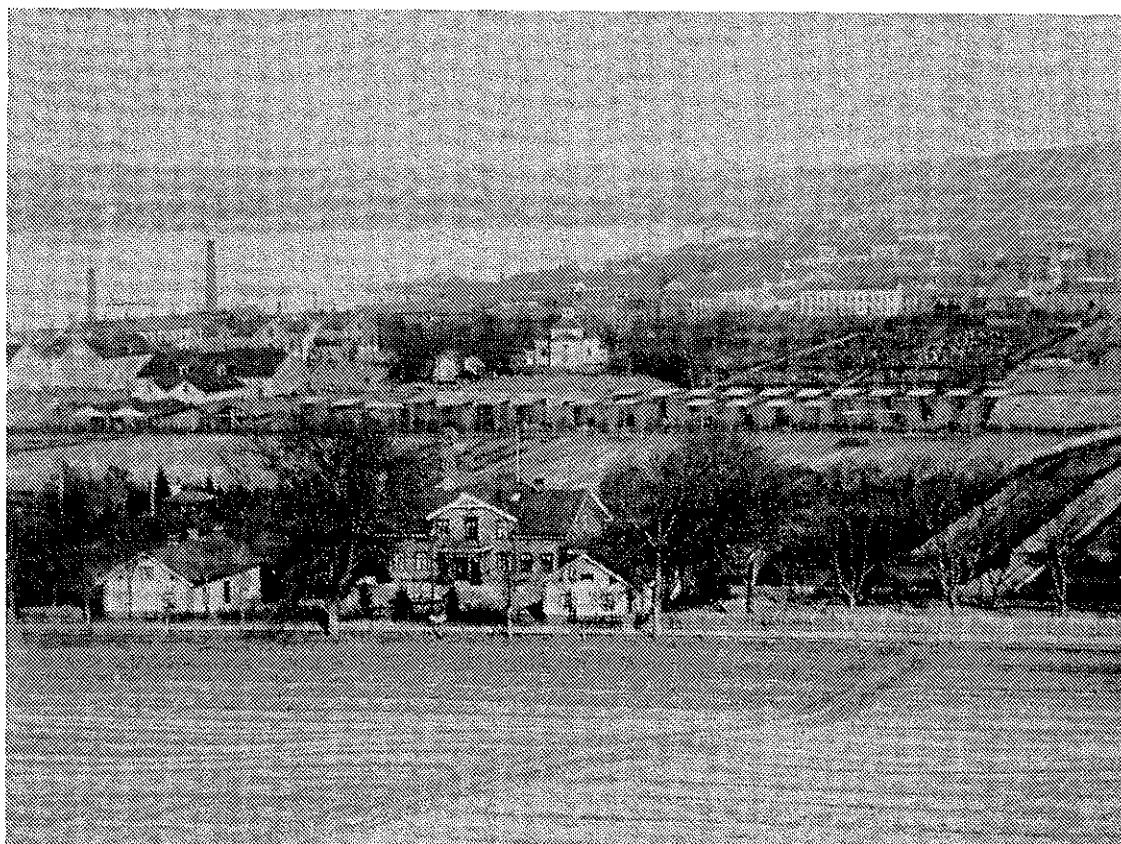
Mot slutet av 1700-talet minskade jordbrukets, framför allt boskapsskötselns, betydelse för stadsborgarna. Efter ett långt och besvärligt handläggande kunde de samfälliga odlingsbara jordarna delas upp mellan de enskilda tomtägarna och hyresborgarna i staden. Delningen genomfördes slutgiltigt år 1818. Betesmarken väster om nuvarande stadsparken samt strandremsan mellan Vättern och Kortebovägen undgick delning, den senare på grund av att marken ansågs värdelös. Längst i norr utsparades marker för skjutsförrättarnas hästar och magistratens lönejordar.

Områdets äldre vägsystem bestod av Dunkehallavägen mot Göteborg, Björnebergsvägen till Västergötland och vägen till Kortebo och Granbäck. För att kunna nå de nya lotterna anlades de karaktäristiska liderna, som löper från Vätterns strand rakt upp för branterna.



LANDERIER, TORP OCH ARBETARBOSTÄDER

Bäckalyckan



Bäckalyckans gård med tändsticksbolagets virkesupplag i bakgrunden. Fotografiet är taget från stadsparken mot väster på 1880-talet.

Namnet Bäckalyckan förekommer för första gången år 1646 i ett rådhusrättsärende. Som större gårdsenhet är Bäckalyckan inte definitivt belagd förrän på 1854 års stadskarta och i en överlåtelsehandling från 1858. Gårdens ägor låg mellan Junebäcken i öster, Skjutsarehagen (numera Stadsparken) i väster, Dunkehalla i norr och Torpa ägor i söder. Området kan före 1854 ha varit en del av de gemensamma betesmarkerna, eller möjligtvis även tidigare i privat ägo. Det kan även förhålla sig så att markerna väster om, liksom tidigare nämnts öster om, Junebäcken utgjordes av utarrenderade åkerlyckor. Bäckalyckans gård var kanske resultatet av 1700-talets strider om äganderätten till jordarna inom staden. Söder om Bäckalyckans gård anlades 1881 Jönköpings Vestra tändsticksfabrik.

År 1881 inköptes Bäckalyckans gård av föreståndaren på Jönköpings tändsticksfabrik Arvid Sjöberg. Denne använde gården som landeri, vilket innebär att den brukades både för jordbruksproduktion och för rekreation i parkanläggningar med dammar, växthus och drivbänkar.

Stadsparken och väster därom

Ovanför Bäckalyckans ägor hade staden vidsträckta hagar och ängar. En av de största hagarna, belägen omedelbart väster om Bäckalyckan, togs 1896 i anspråk av det nybildade Jönköpings Stadsparkssällskap. Den nya parken kom till som rekreationsplats för det stigande antalet arbetare, som ofta hade dåliga arbets- och bostadsförhållanden. Parken skapades inte av arbetarna utan av stadens mer välbärgade samhällsskikt i filantropisk anda.

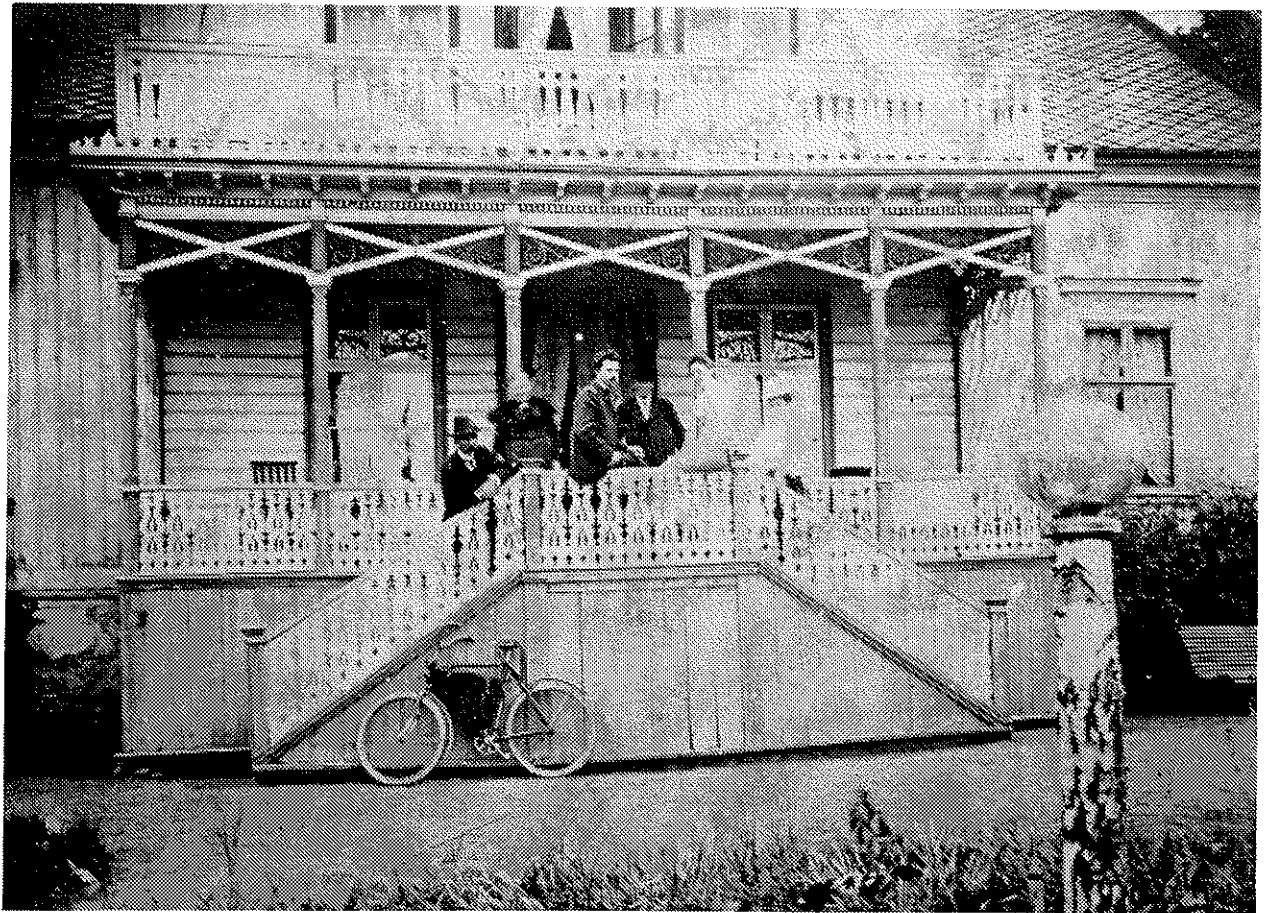
Stadens mark väster om Stadsparken utnyttjades som hagar och ängar. Troligtvis har bruksrätten till dessa varierat. Några kan ha tillhört självständiga torp och gårdar, andra brukades samfällt eller enskilt av borgarna i staden. På 1854 års karta över staden finns två byggnader och ett markområde markerat under namnet Skänkeberg.



Bymarken

Även efter 1818 års jorddelning fick lotterna på Bymarken inte säljas, de var förenade med modertomten i staden. Några av borgarna lät uppföra torp på sina Bymarkslotter. Dessa arrenderades ut till torpare eller utnyttjades som sommarnöje. För att få tillräckligt stor bruksareal är det troligt att en torpare arrenderade flera lotter intill varandra. Lövingstorp, Träleborg och Åbergstorp var exempel på sådan torpbebyggelse.

Redan före 1864, då statsmakterna beslutade tillåta fri avsöndring, hade det bildats två större gårdsenheter på Bymarken. Vid Vätterns strand, där vägen till Kortebo och Granbäck viker av åt väster, anlades i slutet av 1850-talet den större gård som senare fick namnet Kaptensbo. Gården bildades genom arrende av omkring 15 lotter. Efter 1864 friköptes dessa. Jordbruket drevs fram till sekelskiftet 1900, då marken började försäljas som tomter för villabebyggelse. På höjderna ovanför Vättern låg Bymarkens andra större gård, Eriksberg bildad i slutet av 1860-talet.



På Eriksbergs veranda omkring år 1900.

Kristineberg, Bymarken, Jönköping



Arbetsarbetsbyggelsen i Kristineberg utgjordes av byggnader längs Björnebergsvägens västra sida. Björnebergsvägen nr 25 år 1910.

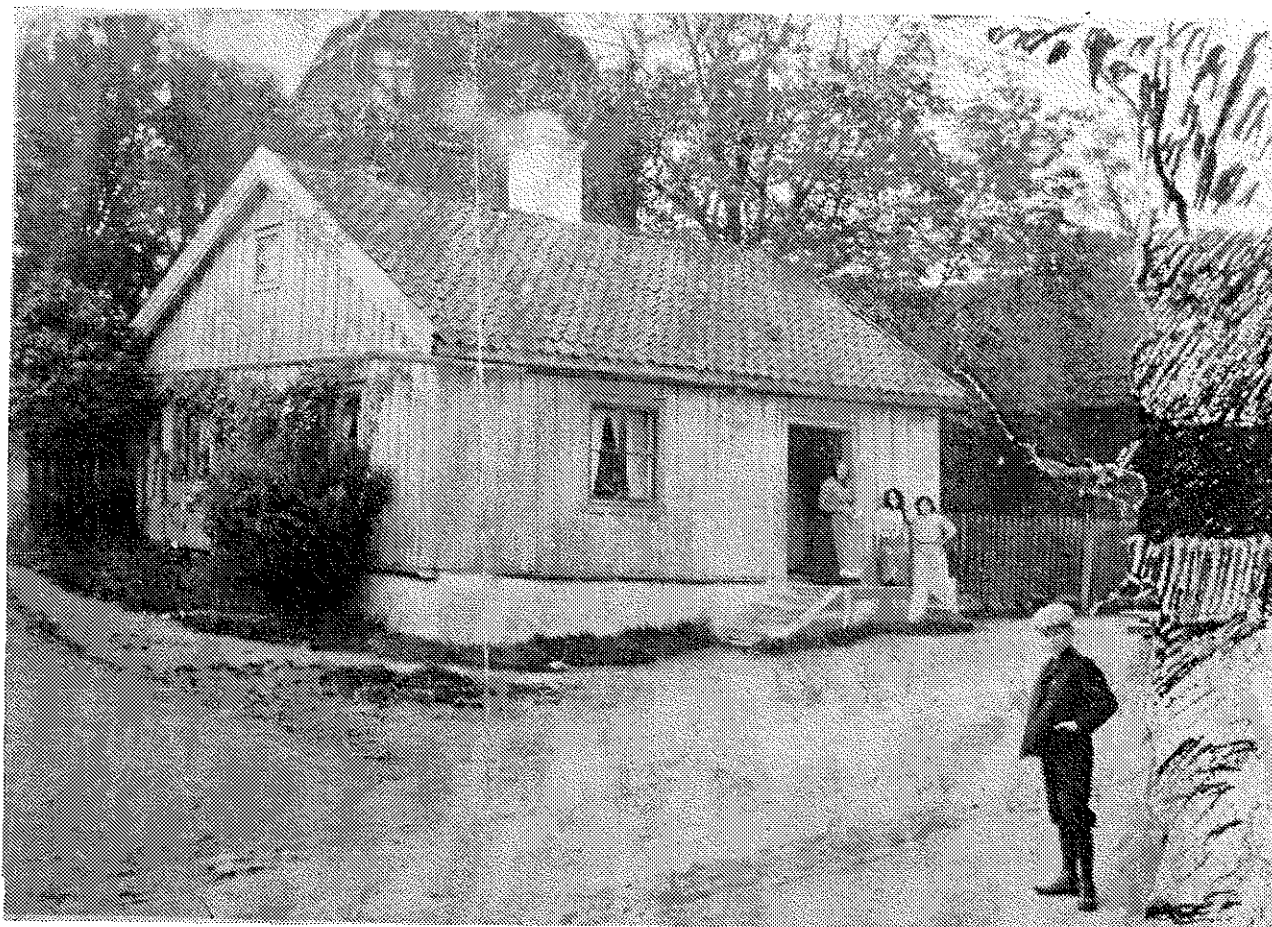


Bergshemsgatan nr 7 år 1925.

Längs Dunkehallaravinen och vägen mot Göteborg

I Dunkehallaravinen, där det sedan 1600-talet fanns kvarnar, startades under 1800-talet ett flertal industrier. Den största var Talavids snickerifabrik, men det fanns också mälteri, benmjölsfabrik och tallbarrsoljefabrik. Nedanför Dunkehalla hade järnvägen sina lokstallar och verkstäder. Industrierna var en av de faktorer som gynnade anläggandet av arbetarbostäder vid Dunkehalla. Tillgången på privat mark nära stadsgränsen var en annan sådan faktor. Området kring fastigheten Lövet är ett exempel på arbetarbebyggelse som finns kvar ännu idag. Mellan ån och vägen anlades 1893 Dunkehalla begravningsplats. År 1898 uppfördes en kapellbyggnad efter ritningar av stadsarkitekt Fredrik Sundbärg. Kyrkogårdens västra del tillkom vid en utvidgning 1920.

Ovanför korsningen mellan ån och Dunkehallavägen var bebyggelsen ännu vid sekelskiftet ganska gles. Moster Perssons vårdshus, beläget precis vid korsningen, och gästgiveriet Stattut är de mest omtalade byggnaderna. Vid Dunkehallavägen låg också den ännu på 1860-talet använda galgbacken.



Moster Perssons stuga.

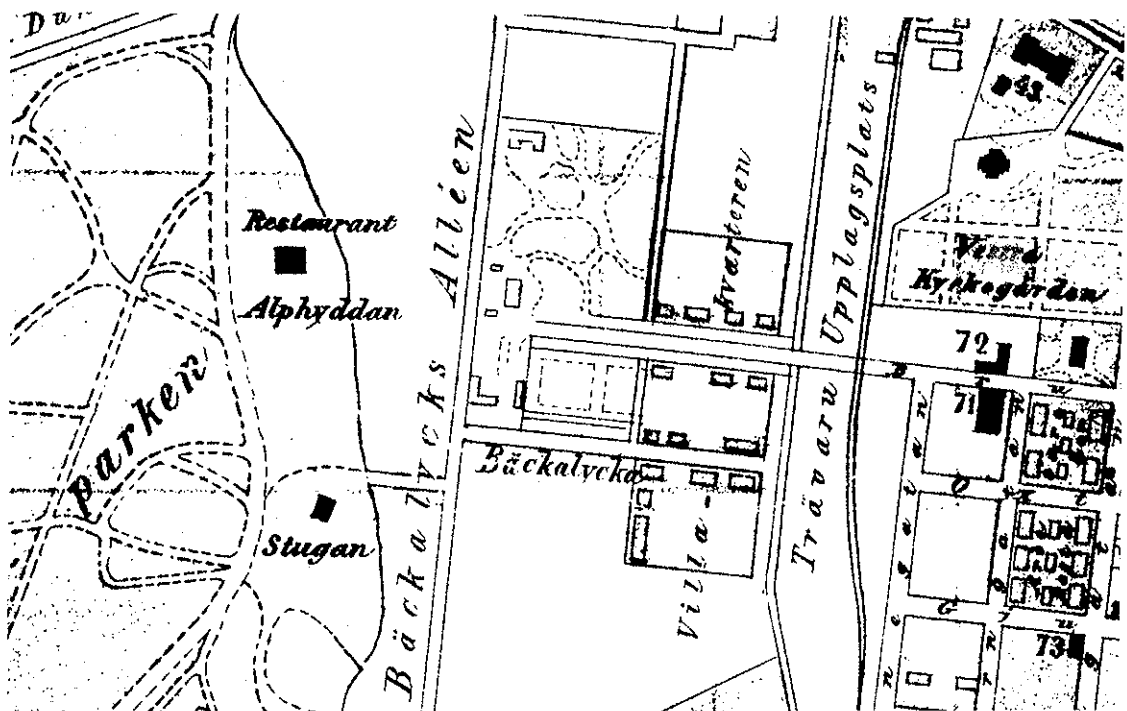
VILLOR OCH EGNAHEM

Under decennierna före sekelskiftet hade industrialiseringen i Europa nått en sådan omfattning att många av de snabbt industrialiserade städerna dignade under sin egen befolkningsökning. Utflyttningen ur städerna var på många håll en nödvändighet. Arbetarna flyttade till enkla förstäder eller till egnaheomsområden. Den nya borgarklassen hade ekonomisk möjlighet att förverkliga ett nytt bostadsideal, villastaden. Även några svenska städer, främst Stockholm, drabbades av försämrade bostadsmiljö och utflyttningen tog fart. Utflyttningen förknippades med en rad av tidens ideal och idéer. De mest framträdande var hygienismen, naturromantiken och fosterlandskärleken, som ibland går under den gemensamma benämningen nationalromantik. Villan var den bostadsform som svarade mot dessa ideal.

I Jönköping och andra mindre städer utgjorde industriföreningarna inte samma sanitära problem som i de större städerna. Villakvarteren kunde förläggas i direkt anslutning till industrier och stadskvarter. Villabygget i Jönköping var inte en utflyttning ur staden utan en utbyggnad av densamma.

Bäckalyckan

Vid sekelskiftet upptogs dagens Bäckalyckeområde av Bäckalyckans gård, samt närmast Junebäcken några småindustrier, främst Agelii garveri och tändsticksfabrikens trävaruupplag. Mellan år 1895 och 1905 började splittringen av gårdens ägor. Enligt 1906 års stadskarta hade man då anlagt tre rätvinkliga kvarter (Polstjärnan, Paradiset och Postiljonen) som börjat bebyggas med villor och mindre hyreshus i trä. Före år 1910 byggdes även villor i kvarteret Rudan norr om Dunkehällavägen samt i kvarteret Pallas ovanför Stadsparken. Spårvägen, som redan 1907 drogs upp till Stadsparken, var troligtvis en viktig anledning till de första villornas placering.

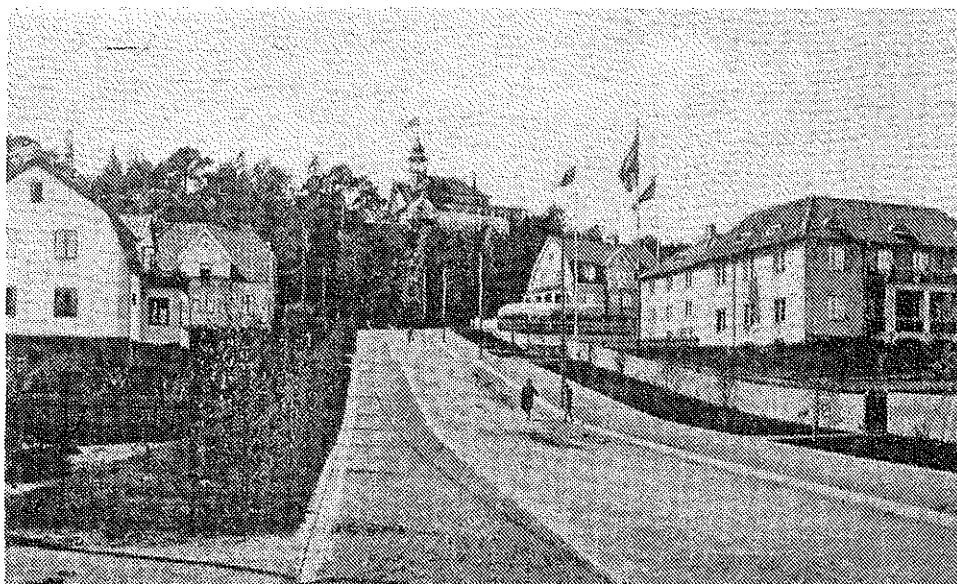


Utsnitt av 1906 års plankarta över Jönköping. Mitt i bilden syns parkanläggningen tillhörande Bäckalyckans gård. Öster om gården syns de tre äldsta kvarteren.



Villa Fagerhult, Lyckhemsgatan 17, tillhörde de första byggnaderna på Bäckalyckan uppförda vid sekelskiftet.

Ägarna till Bäckalyckans gård ombildade 1912 egendomen till Bäckalyckans Tomt AB och Sigfrid Ewald, stadsingenjör i Helsingborg, upprättade en tomtindelning för bolagets räkning. Indelningen följde det dittills rådande rutnätsidealet. Plankonstruktören P-O Hallman tog i 1913 års stadsplan stor hänsyn till befintliga förhållanden. De redan utlagda rätvinkliga kvarteren mellan den äldre Bäckalyckevägen och Junebäcken fick behålla sin form även om mönstret modifierades med en stjärnformad platsbildning. Väster om Bäckalyckevägen övergick Hallman till ett organiskt terränganpassat gatu- och kvarterssystem. Området bebyggdes till stora delar under 1910- och 20-talen. Tomtbolaget sålde sin sista tomt 1928.

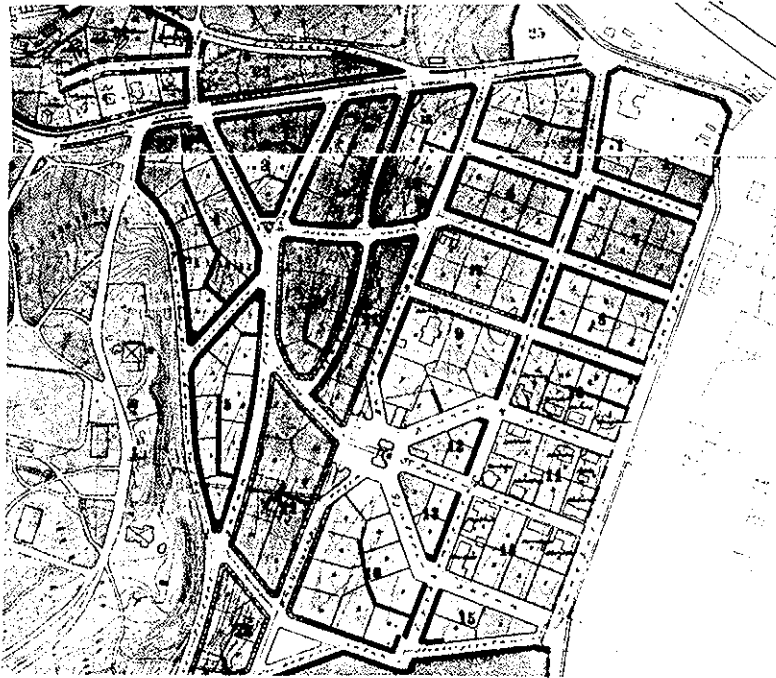


St. Pauligatan mot väster. I fonden syns stadsparken med restaurangen Alphyddan.

Hallmans stadsplan

Den år 1913 fastställda stadsplanen för Jönköping är det första övergripande försöket att reglera den allt mer omfattande förstadsbebyggelsen. Syftet med planen var även att skapa beredskap inför stadsbebyggelsens väntande fortsatta expansion. Planområdet sträckte sig från Eklundshof i norr till Torpa och Strömsberg i söder samt från Skänkeberg i väster till Sanna i öster. Arkitekt för planen var den flitigt anlitade P-O Hallman. Han ritade stadsplaner för inte mindre än 76 olika svenska städer under 1900-talets första decennier. Hallmans plan var ett tydligt brott mot de tidigare renässansplanerna, med mer eller mindre utpräglad rutnätsform. Gatorna i Jönköpingsplanen är mjukt svängda och anpassade till terrängformationerna.

Hänsyn till de naturliga förutsättningarna och den befintliga bebyggelsen kommer till uttryck bland annat i de utförliga uppmätningar som föregick planarbetet. Inspiration och förebilder för sina planmönster hämtade Hallman från medeltidens organiskt framväxta städer. Ofta förmedlades idéerna via verk av den österrikiske stadsplaneraren Camillo Sitté.



Utsnitt av P-O Hallmans stadsplan för Jönköping, upprättad 1908 - 1909. Längst åt öster syns de av Bäckalyckans tomt AB upprättade rätvinkliga kvarteren. Hallmans nykonstruerade svängda gator i väster, förbinds via en stjärnformig platsbildning med det äldre gatumönstret.



Villabebyggelse på Bäckalyckan. Längst fram mitt i bilden ligger fastigheten kv Pomona 8, Selma Lagerlöfsgatan 7.

Bymarken

Den första stadsbefolkningen som bosatte sig permanent på Bymarken var arbetarna som byggde i Berghem och Kristineberg. Att arbetarebefolkningen i Jönköping levde under knappa förhållanden visar bland annat socialstyrelsens "undersökningar rörande de mindre bemedlades bostadsförhållanden i vissa svenska städer" däribland Jönköping. Undersökningen, som utfördes år 1915, visar att arbetarbostäderna i staden ofta var överbefolkade, fuktiga, dragiga, kalla, utan sanitära anordningar och bemängda med ohyra. Värst utsatt var området kring Östra torget. De dåliga och ofta dyra bostäderna inne i staden bidrog till att arbetarna byggde och bodde utanför stadsgränsen. På Bymarken fanns billig privat mark och det höga torra läget bidrog till att bostäderna blev bättre.

Utbyggnaden av bostäder gick långsamt. Fram till omkring 1930 var Kristineberg och Berghem två tämligen små och avskids belägna bostadsområden omgivna av handelsträdgårdar och jordbruksmark.

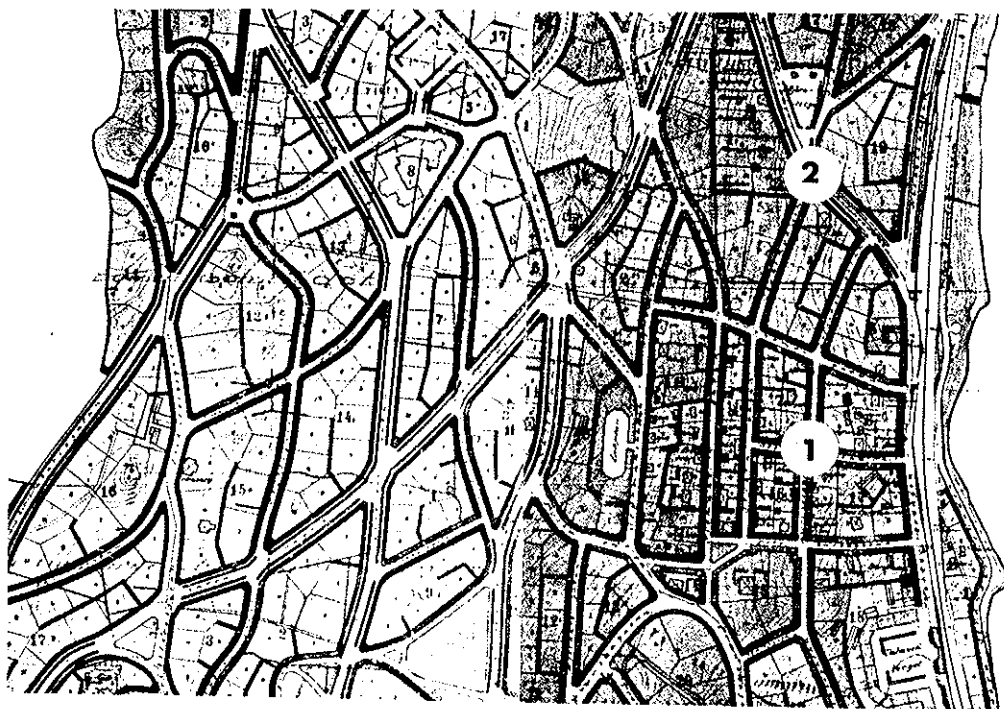


Inslaget av jordbruksmark på Bymarken var stort ända fram till slutet av 1940-talet. Utsikt mot öster från Hallmansvägen.

Utbyggnaden av området stegrades under 1930- och 40-talen. Viljan och möjligheten att flytta utanför stadskärnan spred sig till flera samhällsgrupper. Tidigare hade de sämst ställda arbetarna bott i enkla timmerhus på Bymarken. Dessa byggnader kom att omgärdas av egnahem uppförda företrädesvis av välsituerade arbetare och lägre tjänstemän. Dessa en- eller tvåfamiljshus innehöll större lägenheter än de äldre bostäderna, minst två rum och kök. Jämsides med egnahemmen byggdes villor för samhällets mer välbärgade klasser, exempelvis tjänstemän och industriidkare. Villorna var ofta större än egnahemmen och hade mer påkostade arkitektridade fasader. Oskar Öberg samt John och Nils Snygg var flitigt anlitate jönköpingsarkitekter.

Stadsplaner för Bymarken

För Bymarkens del, innebar 1913 års stadsplan att Kortebovägen, Björnebergsvägen, Stigbergsliden samt gatunätet inom Berghemsområdet infogades i ett nytt övergripande planmönster. Även de nyutlagda gatorna och kvarteren i Kristineberg anpassades till den befintliga bebyggelsen. I planen finns två nord-sydliga huvudgator, Kortebovägen och Hallmansvägen. Övriga gator placerades i ett tätt och oregelbundet system som ofta formade små och spetsiga kvarter. Inom området planerades många torg, parker och andra öppna platser samt offentliga byggnader och affärskvarter. De öppna platserna placerades inom svårbebyggda kvarter eller liksom de offentliga byggnaderna i monumentala höjdlägen med storslagna vyer. 1907 års nya stadsplaner gjorde det möjligt att reglera byggnadernas utformning på en relativt detaljerad nivå. På Bymarken prioriterades friliggande hus genom att man reglerade husens höjd, läge på tomten samt andelen tomtmark som fick bebyggas.

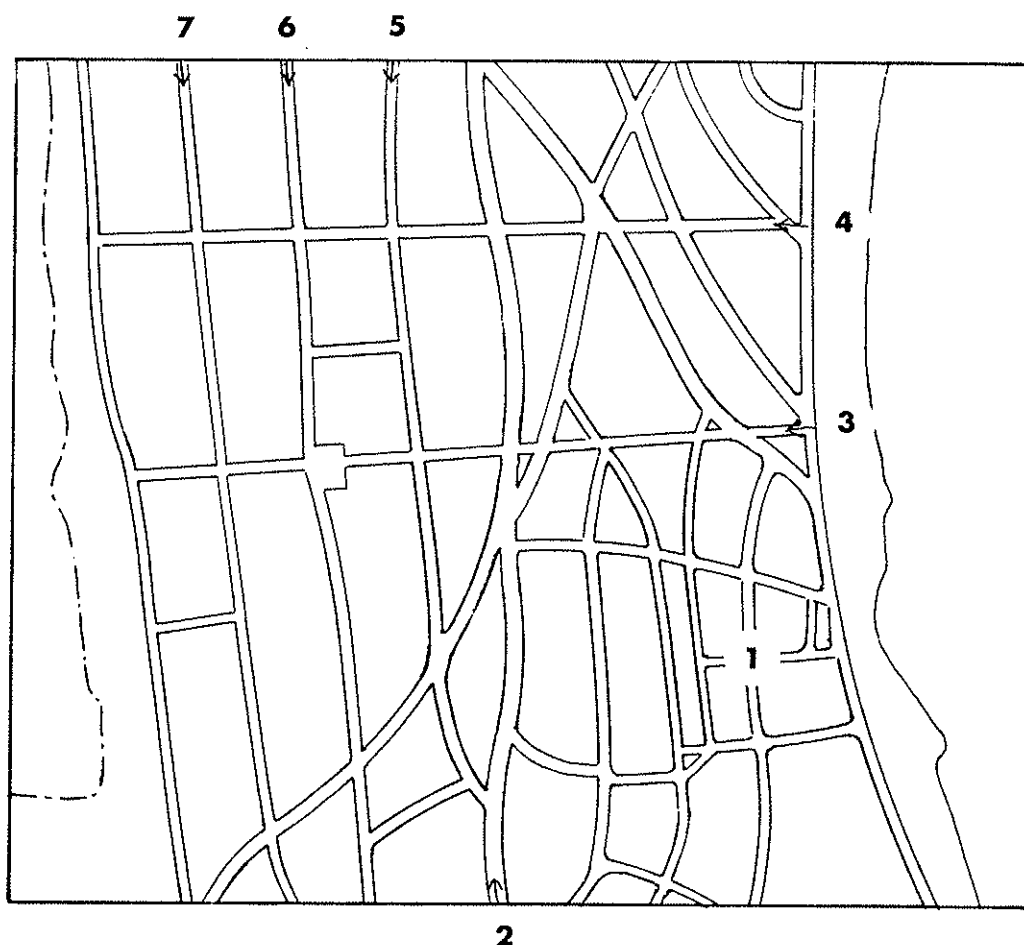


I P-O Hallmans stadsplan från 1908 - 1909 infogades gatorna i Berghem i ett nytt mönster med svängda och terränganpassade gator. (1, Berghem, 2. Björnebergsvägen)

Hallmansplanen avsatte, på grund av den ringa byggnadsverksamheten under dess giltighetsperiod, endast få direkta spår på Bymarken. Hallmansvägen är det mest markanta inslaget i planen som kom till utförande. Däremot fastställdes flera för framtiden viktiga principer, hänsynen till det befintliga gatusystemet och terrängen kom även i fortsättningen att vara stor, Bymarken reserverades för villabebyggelse, området planerades även i fortsättningen med oregelbundna svängda gator.

1913 års stadsplan kom att vara i kraft på Bymarken endast i 11 år. 1924 antogs en ny plan upprättad av Albert Lilienberg. Den nya planen kom till därför att den tidigare betraktades som alltför oekonomisk. Gatorna var för många och upptog för mycket dyrbar mark. De spetsiga kvarteren medförde att antalet tomter blev få och svårbebyggda.

Norr och söder om Berghem samt mellan Kristineberg och Kortebovägen följde Lilienberg Hallmans principer mycket nära, även om kvarteren gjordes något större samt mindre spetsiga. Lilienberg tog även hänsyn till Onkel Adams stig och Krönleinsstigen, vilket Hallman inte hade gjort i sin plan. Väster om Hallmansvägen var den nya planen friare i förhållande till den gamla. De nord-sydliga långa och nästan raka Swedenborgs-, Viktor Rydbergs- och Bymarksgatorna inramade långsmala nästan rektangulära kvarter. Ett liknande mönster upprättades för området norr om Stigbergsliden.



Skiss efter 1924 års stadsplan, upprättad av förste stadsingenjören i Göteborg Albert Lilienberg. 1. Berghem, 2. Hallmansvägen, 3. Onkel Adams stig, 4. Krönleinsstigen, 5. Swedenborgsgatan, 6. Viktor Rydbergsgatan, 7. Bymarksgatan.

Utbyggnadstakten var under Lilienbergsplanens tid relativt låg. På 1940-talet var kvarterssystemet norr och söder om Berghem fast rotat men inte helt fullbyggt. Väster om Hallmansvägen var Swedenborgsgatan och delar av Viktor Rydbergsgatan ännu på 1950-talet de enda anlagda och delvis bebyggda gatusträckningarna. Området norr om Stigbergsliden påbörjades aldrig enligt 1924 års stadsplan. Gatusystemet omkring det hittills beskrivna är resultat av 1950-, 60- och 70-talens stadsplaner.

Stadsplanerna av år 1913 och år 1924 genomsyras av viljan att göra Bymarken till ett väl fungerande villa- och småhusområde. Bland bostadshusen fanns många offentliga serviceinrättningar, främst kyrkor, skolor och affärer, inritade. Men förändringarna gick långsammare än man beräknat. Några kyrkor eller skolor byggdes inte under denna period, och detaljhandeln låg insprängd i den övriga bebyggelsen. Området fick karaktären av sovstad som knöts till centrum bland annat via den spårvagnslinje som på 1920-talet drogs fram till Björnebergsvägen.

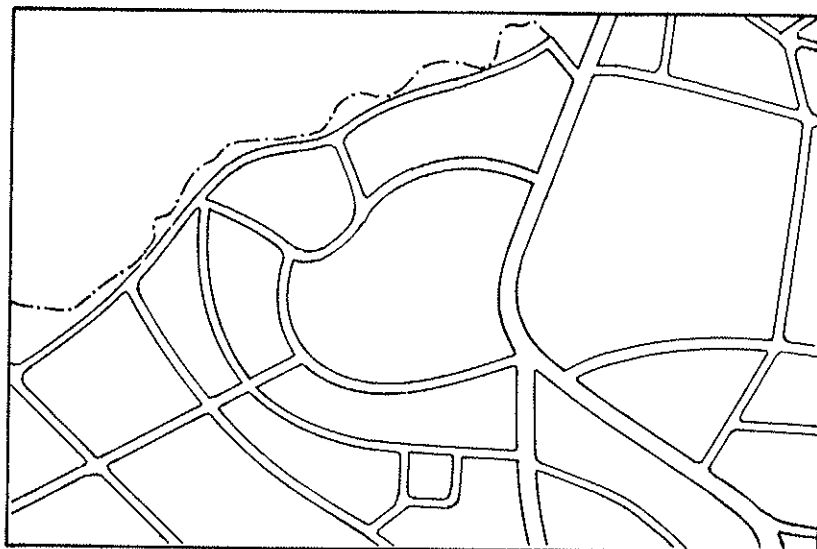


Gröna spårvagnslinjen utbyggdes år 1925 till Bymarken.

Skänkeberg

Området väster om Stadsparken, Skänkeberg, bebyggdes under 1910-talet med omkring fem villor, tillhörande samma byggnadsetapp som Bäckalyckan. Senare har området bebyggts med ett fåtal större egnahem samt många villor. Utbyggnaden startade i öster och har senare vuxit åt söder och väster. Längst i väster finns ett område med tätt placerade gruppbyggda småhus från 1980-talet. Dessa bryter mot den tidigare bebyggelse med friliggande individuellt utformade villor. Även i Bymarkens västra och norra delar finns denna typ av bebyggelse.

Skänkeberg ingick i P-O Hallmans stadsplan från år 1913. Det tidigare beskrivna systemet med svängda gator användes även här. Byggnadstakten var låg och Bellevuegatan är den enda genomförda delen av 1913 års plan. Albert Lilienbergs plan från 1924 hade däremot större genomslagskraft. Fram till 1959 bebyggdes åtta kvarter mellan Stadsparken och Dalviksringen enligt denna plan. Sydväst om dessa finns villakvarter utformade enligt en stadsplan från 1959. Dalviksringen, idag omgiven av punkthus och hyreshuslängor, har sitt ursprung i Lilienbergs plan, då den var utlagd och planerad som villakvarter.



Skiss av Dalviksringen enligt Albert Lilienbergs plan från 1924.

ARKITEKTURSTILAR

Bebyggelsen på Bymarken, Bäckalyckan, Dunkehalla och Skänkeberg domineras av friliggande en- och tvåfamiljshus. Byggnaderna har varierande arkitektonisk utformning, beroende på den tidsperiod då de uppfördes. De arkitekturstilar som beskrivs nedan återfinns i vissa fall i renodlade former inom bebyggelsen. Vanligare är dock att byggnadernas utformning utgör blandningar av, och övergångar mellan, olika stilar.

Snickeristil



Kvarteret Rudan 3, Dunkehallavägen. Förändringsritning 1914

Bland de äldsta byggnaderna, uppförda mellan 1890 och 1910, finns flera exempel på vad som här kallas snickeristil. Denna har ett flertal inspirationskällor. De viktigaste är det så kallade schweizerhuset, den amerikanska panelarkitektur som går under benämningen "stickstyle" samt äldre svensk panelarkitektur. Ett karaktäristiskt drag är de oregelbundna planformerna, med indragna eller utskjutande verandor. Vidare har byggnaderna stora takfall och taksprång burna av synliga sparränder. Fasaderna är indelade i fält, som består av varierande typer av stående och liggande träpanel. Verandor, gavelpartier och fönsteromfattningar är ofta försedda med snickeridetaljer, så kallade "lövsågerier".

Herrgårdsstil

Den tillbakablickande och nationalistiska andan vid sekelskiftet kom under 1910-och 20-talen att fästa arkitekternas uppmärksamhet på äldre svensk herrgårdsarkitektur.

Äldre herrgårdsstil



Kvarteret Pluto 3, Dalslundsgatan. Ritning av Hägg & Bergmark 1912

Inom den äldre herrgårdsstilen är husens planform oregelbunden med avseende på rumsdistributionen, men den yttre formen är rektangulär. Byggnaderna har stora branta tak, ibland brutna, som delvis inrymmer en övervåning. Fasaderna är osymmetriskt uppbyggda samt försedda med fasspontade paneler eller puts.

Herrgårdsstil

Kvarteret Portugal 3, Lyckhemsgatan. Ritning av Axel Spånberg 1922

Byggnaderna i den senare herrgårdsstilen kännetecknas av symmetriska och rektangulära planformer. Även fasaden är symmetriskt uppbyggd med regelbundet placerade fönsteraxlar omkring ett betonat mittparti. Det senare består av en portal omfattad av kolonner samt fronton. Fasaden kan vara panelklädd eller putsad. Taket är högt och brutet.

Tjugotalsklassicism



Kvarteret Preussen 7, Gjuterigatan. Ritning av John Snygg 1928

Parallellt med herrgårdsstilen användes även ett av klassicismen inspirerat formspråk. Planformen är, liksom i herrgårdsstilen, rektangulär och symmetrisk. Fasaden har en betonad mittaxel bestående av en kolonn- eller pilasteromfattad port. Ovanför porten finns oftast en fronton, loggia eller balkong. Fasaden, vanligen utförd i ljus puts, har vidare symmetriskt placerade fönsteraxlar samt pilastrar och hörnkedjor. En detalj som förekommer inom tjugotalsklassicismen är att pilastrarna är rusticerade samt avslutade en bit under takfoten. Taket är flackt eller lätt brutet, valmat samt i vissa fall försett med ett utsvängt nedre takfall. Halvmåneformade tak- och gavelfönster tillhör tjugotalsklassicismens formspråk.

Funktionalism

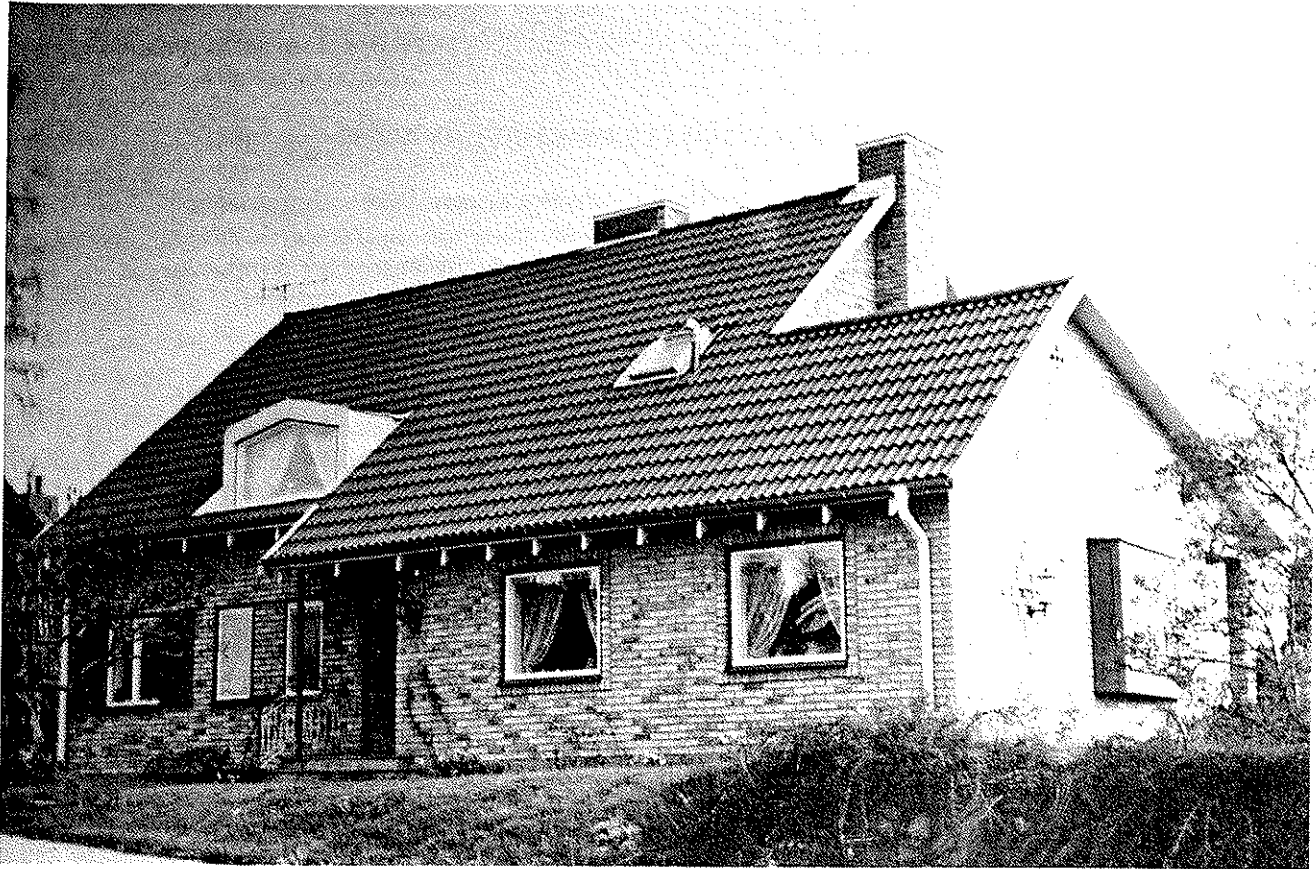


Kvarteret Raketen 8, Viktor Rydbergsgatan. Ritning av Oscar Öberg 1938

På 1930-talet bröts de tidigare tillbakablickande stilidealerna av funktionalismen och dess strävan mot enkelhet och rationalitet. Byggnadernas planformer är i det närmaste kvadratiske. De ljusputsade fasaderna är vanligen osymmetriska. Fönstren är ofta placerade i hörnlägen, vilket ansågs ge rummen speciellt gynnsamma ljusförhållanden. Fasaderna, som innehåller få dekorativa element, domineras av rundade balkonger, vertikala fönsterband i trapphusen samt av fönster i hörnlägen. Byggnaderna har flacka pyramidtak eller valmade tak med kort rygg.

Arkitekturstilar efter 1940

Bland byggnaderna som uppfördes efter 1940 finns en stor variation i utformningen. En- och tvåfamiljshusen på Skänkeberg och Bymarken är i de flesta fall enskilt ritade och uppförda. Några generella och tidstypiska drag kan dock utskiljas.



Kvarteret Repslagaren 5, Eriksbergsgatan

Efter den utpräglade funktionalismens epok följde en period, 1940 - 1960, med fortsatt återhållsam utformning. Planformerna är rektangulära, ibland bestående av två intill varandra placerade förskjutna rektanglar. I dessa fall innehåller den ena byggnadskroppen sovavdelning och den andra utrymme för umgänge. I planlösningarna förekommer allt oftare uteplatser. Fasaderna består i många fall av tegel i mättade gula och röda färger och är sällan symmetriskt uppbyggda. Fönstren är stora och ospröjsade, ibland placerade i burspråk av trä, puts eller metall. Takformerna varierar från branta tak över en vindsvåning, till platta tak. Det tidigare dominerande röda takteglet ersätts ofta under denna period av eternitplattor eller papp. Byggnaderna är lägre än tidigare. Den inre rumshöjden minskar och byggnaderna uppförs sällan till två våningar annat än i suterränglägen.

Under 1960- och 70-talen är fortfarande de flesta byggnader i området enskilt utformade och formrikedomen stor. Byggnadernas planlösning är vanligen rektangulär men under 1970-talet förekommer allt oftare vinkelbyggnader. Byggnaderna är utförda i ett plan, med eller utan suterrängvåning. Till det låga utseendet bidrar de flacka eller platta taken belagda med mörkt tegel, samt de stora takutsprängen. Vid periodens början var det vanligt med gavlar i tegel och rikt glasade långsidor i trä. Längre fram dominerar användandet av vitt mexi-tegel och mörkbrunt hugget tegel. Mot 1970-talets slut återkom fasader i trä, höga tak på en vindsvåning samt spröjsade fönster.

Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde

BÄCKALYCKAN OCH KVARTEREN KRING DUNKEHALLAVÄGEN

Villabebyggelsen väster om den gamla stadsgränsen vid Junebäcken representerar det borgerliga bostadsideal som var rådande årtiondena efter sekelskiftet. Industriidkare och högre tjänstemän flyttade ut från den smutsiga staden till den hygieniska, romantiska och fosterländska naturen på Bäckalyckan.

Områdets tidigare agrara skede kan idag urskiljas genom de äldre vägsträckningarna. Dunkehällavägens svängda terränganpassade sträckning, samt den raka trädkantade Bäckalyckevägen tillhör detta skede. Allén ledde vid denna tidpunkt fram till den nuvarande korsningen med Myntgatan, där den vek av åt öster och slutade vid gården Torp. Huvudbyggnaden för Bäckalyckans gård låg vid allén i nuvarande kvarteret Porten (nr 1). Denna byggnad ersattes på 1920-talet med en villa.

De första villorna i området uppfördes dels på oregelbundna tomter norr om Dunkehällavägen och väster om Stadsparken, dels inom tre rätvinkliga kvarter omedelbart väster om Junebäcken. I 1913 års stadsplan, av P-O Hallman, frångicks den tidigare rutnätsplanen. Via en modifierad form av rutnät, med diagonala gator som mynnar i en stjärnplats, anslöts de redan anlagda gatorna till det topografiskt anpassade stadsplanemönster som Hallman skapade för den västra delen av Bäckalyckan.

Bäckalyckan kom att bebyggas inom en relativt kort period, främst 1910- och 20-talen. Detta har tillsammans med stadsplanens krav på byggnadernas utformning medfört att husen har en enhetlig volym och karaktär. De oftast arkitektritade fasaderna har dock varierat i utformning. Inom bebyggelsen kan man iaktta en förskjutning från snickeristil, via den tillbakablickande herrgårdsstilen och tjugotalsklassicismen, till den återhållsamma funktionalismen.

Det tidigt fastslagna planeringsidealet, dvs hänsyn till befintlig miljö och stadsplan, samt de begränsade byggnadsrättigheterna har medfört att Bäckalyckan idag består av en harmonisk och enhetlig miljö på temat friliggande bostadshus.

Riktlinjer för bevarande

För att skydda den samlade bebyggelsen på Bäckalyckan föreslås ombyggnads- och skyddsbestämmelser samt rivningsförbud och utökad bygglovplikt. Skyddet bör gälla inom ett område som begränsas av Åsensvägen i söder, Bäckalyckevägen, Stenbergsgatan och Junegatan i öster, Västra Storgatan och Dunkehällaravinen i norr samt Stadsparken i väster, (se karta IV).

Stadsparken bör i första hand skyddas genom kommunalt beslut, såsom ett bebyggelseområde som utgör en värdefull miljö och där särskild hänsyn skall tas till områdets egenart, i enlighet med 3:12, 14 i plan- och bygglagen.

Kulturhistoriskt värdefulla byggnader belägna utanför området bör skyddas genom särskild hänsyn vid byggnadslovsgivning. Även byggnader som ej redovisas som kulturhistoriskt värdefulla bör skyddas. Ombyggda äldre friliggande byggnader har ett värde i det att de ej bryter mot områdets traditionella bebyggelsemönster, och i det att de kan återställas till ursprungligt skick.



Kvarteret Puke 6, von Platensgatan

DUNKEHALLARAVINEN

Att Dunkehallaån utnyttjades för kvarndrift beläggs i skrift redan 1391 i en pantförskrivning avseende Dwunka qvarn vid Jönköping. Äns kvarnar fick stor betydelse för stadens småindustrier och 1697 noterade Kungliga Kvarnkommissionen 12 anläggningar. Motströms räknat låg Hulu kvarn, Hospitalskvarn, Bryngelskvarn, två stadskvarnar, Räntmästarkvarn, en klädmakarstamp, en kniphammare, en sämskmakarstamp, Jöns Zackrissons kvarn, ännu en sämskmakarstamp och slutligen Prästkvarn. Det uppges också att strömmen kunde brukas året om. Ett undantag var hammaren som inte klarade av stark frost.

År 1852 var 15 kvarnar och stampar i drift längs ån. Två av dessa ägdes av staden, Prostkvarn och Gästgivarekvarn.

Under 1800-talets senare hälft bildades Jönköpings Qvarn AB, där bl a Storkvarn och Hulukvarn ingick. Samtidigt anlades också en rad mindre industrier vid ån, exempelvis Jönköpings Snickerifabrik, maltfabriken, en lumpkvarn, Jönköpings Benmjölsfabrik och Jönköpings Tallbarrsoljefabrik.

Arbetsbostäderna i området Lövet (Stg 457-459, 471B) uppstod också under sent 1800-tal. Husen verkar nästan vara slumpmässigt utplacerade och är typiska rester av arbetsbostadsbyggelse som uppstod spontant utanför stadsplanlagt område, gärna i närheten av industrin.

När den elektriska driften infördes i produktionen, kom den direkta vattenkraften snabbt att minska i betydelse. Många kvarnar lades ner, revs eller byggdes om till verkstäder och mindre industrier.

Området fick sin första stadsplan 1913 och upphovsman var Per Olof Hallman. I planen var Dunkehalla avsatt som industriområde.

En mer genomgripande omdaning sker under 1989-90 vid den gamla vaddfabriken i kvarteret Rostock. Här uppförs ett antal friliggande bostadshus med fasader av ljust tegel med kakeldekorationer. Även den gamla fabriken från 1940 byggs om.



Riktlinjer för bevarande

Dunkehallaområdets bebyggelse och miljö har stora kulturhistoriska och miljömässiga värden och ett bevarande är därför angeläget. Området är en relativt välbevarad produktionsmiljö som haft stor betydelse för Jönköpings industriella tillväxt.

År 1979 inventerade Läns museet bebyggelsen och anläggningarna. Då fastställdes också de kulturhistoriska värdena. Under perioden 1979-89 försvann 18 av de inventerade byggnaderna, av vilka 9 hade klassats som kulturhistoriskt värdefulla.

I partiet väster om Hallmansvägen är det i princip bara åfårans fall, dammen och stenskoningar som återstår av den ursprungliga miljön.

Öster om Hallmansvägen, med undantag av den östligaste delen har bebyggelsen till stor del kvar sin ursprungliga karaktär från tiden omkring 1850-1910. Några hus har restaurerats på ett föredömligt sätt. Däremot är värden och underhållet i vissa fall fortfarande eftersatt. Dessa byggnader bör omgående rustas upp under medverkan av antikvariskt sakkunniga. Annars kan ett framtida bevarande äventyras. I partiet öster om Hallmansvägen föreslås att området reserveras för befintlig, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Vidare föreslås att alla åfårans anläggningar, vilka generellt är skyddade genom fornminneslagen, vårdas och underhålls i samband med ett fortsatt hävdande av naturmiljön som parkområde.

KRISTINEBERG och BERGHEM

Bymarkens agrara period illustreras idag av stadsplanemönstrets äldre delar. I Kristineberg möts den äldre topografiskt anpassade Björnebergsvägen med Krönleinstigen. Den senare är ett resultat av övergången från gemensamt till enskilt markägande i området.

Vid Kristinebergs befintliga vägar uppfördes en del av Bymarkens första, ännu bevarade, bostadsbebyggelse. Vid Krönleinstigen ligger ett par mindre torpstugor och vid Björnebergsvägen några trähus med butikslokaler och mindre lägenheter.

Den äldsta bebyggelsen i Kristineberg och Berghem uppfördes i en tid då arbetarbostäderna inne i staden var små, överbefolkade och av låg kvalitet. På Bymarken fanns billigare och torrare mark att bebygga med bostäder avsedda för dåligt ställda arbetare.

I Berghem anlades bebyggelsen inte inom det befintliga vägnätet. Husen uppfördes i ett stadsmässigt mönster med nästan rätvinkliga kvarter.

I Kristineberg, längs Björnebergsvägens östra sida, finns även byggnader som representerar ett senare skede i Bymarkens utbyggnad. På 1930-talet byggde välsituerade arbetare och medelklass egnahem. Byggnaderna i Kristineberg har oftast två lägenheter på skilda våningsplan. Fasaderna är återhållsamt utformade med en viss anslutning till tjugotalsklassicism och funktionalism.

Bebyggelsen i Kristineberg och Berghem minner om Jönköpings förändring från agrar köpstad till industriort. Stadsplanemönstret och byggnaderna representerar olika perioders och sociala grupperingars bostadsideal och ekonomiska möjligheter.

Kristineberg och Berghem ingår i den enhetliga bebyggelse som formats på Bymarken genom den successiva förskjutningen av stadsplane- och bostadsideal som kommer till uttryck i P-O Hallmans planarbete från 1913.

Riktlinjer för bevarande

Stadsplan och vissa byggnader i Kristineberg och Berghem är ytterst värdefulla ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Genom den redan på 1910-talet fastslagna principen att ta stor hänsyn till befintliga förhållanden vid om- och tillbyggnad av området har Kristineberg och Berghem fått behålla sin ursprungliga agrara och tidigindustriella prägel.

Det är av största vikt att gatu- och kvartersformer inte förändras genom framtida stadsplanearbeten och att särskild hänsyn tas till de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna vid byggnadslovsgivning, utökad bygglovplikt föreslås. (se karta II)

Även byggnader som ej redovisas som kulturhistoriskt intressanta bör skyddas vid byggnadslovsgivning. Ombyggda äldre friliggande byggnader har ett miljömässigt värde genom att de inte bryter mot områdets traditionella bebyggelsemönster. Många av byggnaderna kan dessutom återställas i ursprungligt skick med relativt enkla medel.



Kvarteret Sabeln 6, stg 306, 307, Björnebergsvägen

TROLLHÄTTE- och SJÖMANSGATORNA

Genom 1913 års stadsplan, av P-O Hallman, införlivades Bymarken med staden. Den tidigare avsides belägna bebyggelsen i Kristineberg och Berghem inneslöts i sammanhängande stadsbebyggelse. Hallmansplanen, justerad av Albert Lilienberg 1924, tog stor hänsyn till befintliga vägar och byggnader. Dessa placerades i ett system av topografiskt anpassade svängda gator och kvarter. Trollhätte- och Sjömansgatorna är exempel på 1913 och 1924 års stadsplanearbete.

De nytilkomna kvarteren bebyggdes, främst under perioden 1920-1950, med villor och egnahem. Den huvudsakliga delen av byggnaderna uppfördes för tjänstemän och företagare.

Vid Trollhätte- och Sjömansgatorna finns några välbevarade exempel på större villor. Kv Sländan nr 2 (Borgarhemmet med pensionärslägenheter) är ett exempel på Tjugotalsskandinavism, kv Sländan nr 11 är utförd i herrgårdsstil och kv Raketen nr 8 är funktionalistiskt präglad. De mindre villorna och egnahemmen i området har oftast en mer sparsam utformning men med proportioner och detaljer inspirerade av de större arkitektritade villorna.

Bebyggelsen längs Trollhätte- och Sjömansgatorna utgör ett välbevarat exempel på några centrala delar i arkitekturens förändringar, från herrgårdsstil via tjugotalsskandinavism till funktionalism. Byggnaderna visar att de olika stilarna är nära besläktade med varandra och att de sällan förekommer i renodlade former. Lokala byggmästare, självbyggare och byggherrar, med varierande sociala och ekonomiska förhållanden samt olika ideal, åstadkommer en varierad bebyggelse.

Tillsammans med stadsplanemönstret och bebyggelsen i Kristineberg och Berghem utgör området kring Trollhätte- och Sjömansgatorna ett välbevarat exempel på Bymarkens harmoniska och enhetliga, men omväxlande byggnadssätt. Detta har åstadkommit genom successivt förnyade bostads-, arkitektur- och planideal samt genom förändrade sociala och ekonomiska förhållanden.

Riktlinjer för bevarande

Trollhätte- och Sjömansgatorna utgör Bymarkens mest samlade oförändrade villa- och egnahemsbebyggelse från 1920, -30 och -40-talen. Stadsplanen och vissa byggnader är ytterst värdefulla ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Genom den redan i 1913 års stadsplan fastställda principen om hänsynstagande till befintlig bebyggelse har Trollhätte- och Sjömansgatorna fått behålla sin ursprungliga karaktär.

Det är av största vikt att gatu- och kvartersformer inte förändras genom framtida stadsplanearbeten och att särskild hänsyn tas till de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna vid byggnadslovsgivning, utökad bygglovplikt föreslås. (se karta II och IV).

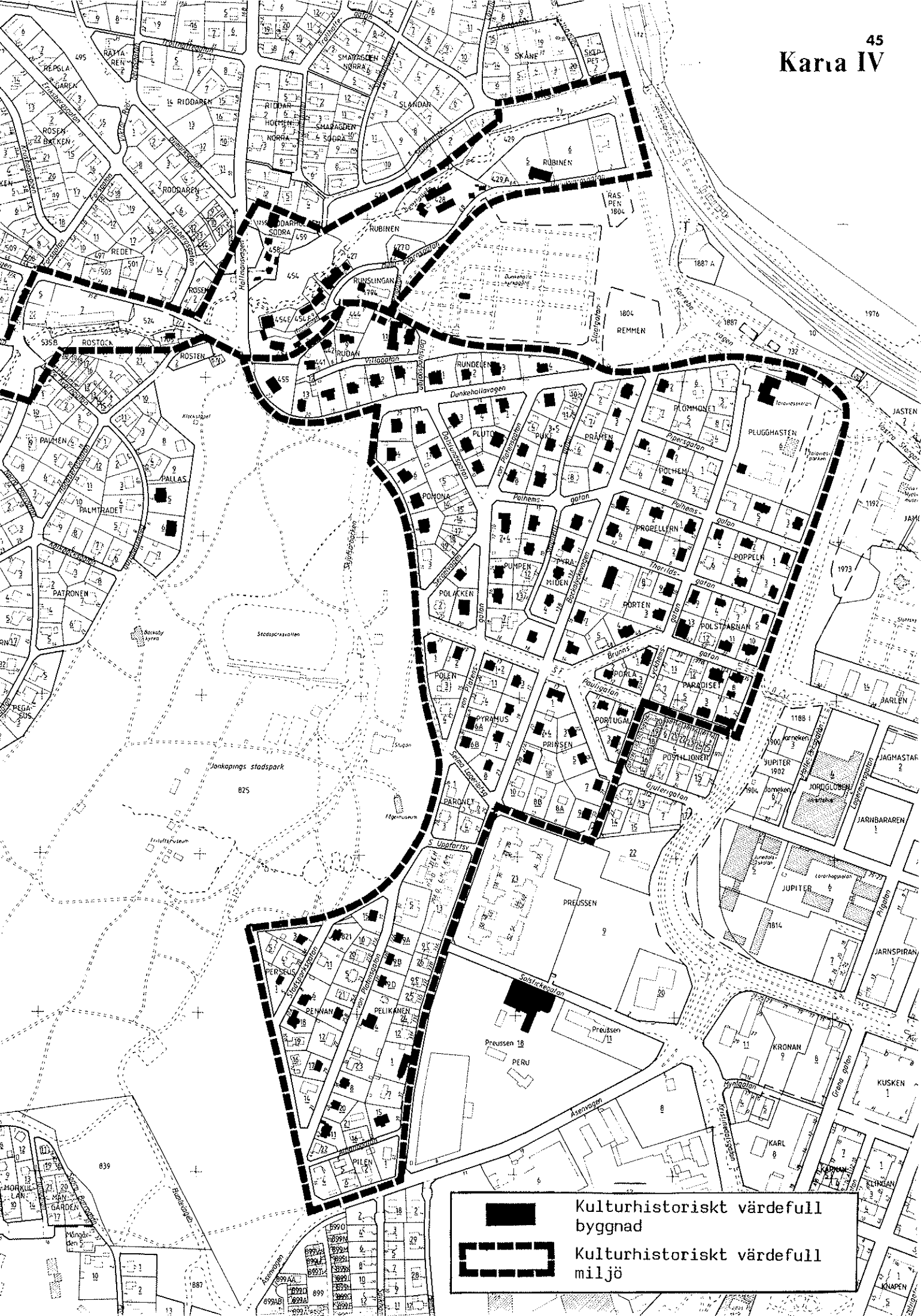
Även byggnader som ej redovisas som kulturhistoriskt intressanta bör skyddas vid byggnadslovsgivning. Ombyggda äldre friliggande byggnader har ett miljömässigt värde genom att de inte bryter mot områdets traditionella bebyggelsemönster. Många av byggnaderna kan dessutom återställas i ursprunglig skick med reellt enkla medel.



Kvarteret Sländan 6, Trollhätttegatan







Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Dunkehalla kyrkogård och kapell

(Se även Dunkehalla kyrkogård, inventering utförd av Jönköpings läns museum, 1986.)

Byggnadsår: Begravningsplatsen 1893, utvidgad 1920.

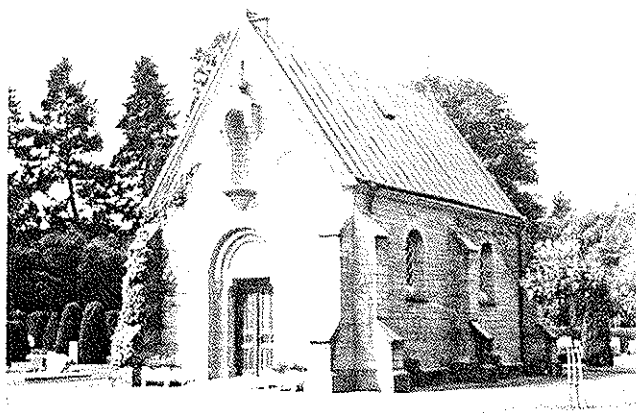
Kapellet 1898, restaurerat 1942.

Arkitekt: Kapellet Fredrik Sundbärg

Dunkehalla kyrkogård ligger väster om centrala Jönköping, mellan Bymarken i norr och Bäckalyckan i söder. Kyrkogården är placerad på en terrass i sluttningen ner mot Vättern och omges av två djupa sänkor i norr och söder.

Kyrkogården tillkom som följd av 1889 års förbud att jorda lik på Slottskyrkogården. Förbudet mot gravsättning inom stadens gränser var ett led i 1800-talets allmänna upprustning av städerna för att förbättra hälsosituationen. Dunkehalla kyrkogård anlades i enlighet med tidens ideal. Det som främst eftersträvades var en strikt symmetri.

Kapellet uppfördes med en rektangulär planform (ca 7x14 m) som i väster avslutades med en absid. Fasaden är utförd i grovhuggna rektangulära granitblock och försedd med åtta strävpelare. Byggnaden har ett brant sadeltak, över absiden välvt, och klätt med brun plåt. Gravkapellets inre genomgick en restaurering 1942. Interiören domineras av de släta vitkalkade väggarna som ger rummet en sparsam och enkel karaktär. Troligen hade kapellet även före 1942 ett naket och osmyckat inre, eftersom detta är karaktäristiskt 1800-talets gravkapell. Numera används kapellet som redskapsbod.



Dunkehalla kyrkogård, kapellet
Foto: M. Ridderberg, 1988



Kvarteret Pallas 6

Kv Pallas 5, 6
Bellevuegatan

Byggnadsår: 1911

Två villor i 1 1/2 plan med suterrängkällare. Huvudfasaderna är symmetriskt uppbyggda med betonad portik i mittaxeln. Husen har ljusa fasader, nr 5 i liggande träpanel och nr 6 i puts. Taken är höga brutna och klädda med tegel. Byggnaderna representerar herrgårdsstilen.



Kvarteret Paradiset 1

Kv Paradiset 1, 3, 8, 13,
Brunnsgatan, S:t Pauligatan

Byggnadsår: 1910-talet

Kvarteret är ett av de första inom Bäckalyckan som bebyggdes med bostadshus. Husen tillhör de största inom området och innehöll ursprungligen flera lägenheter var. Byggnaderna är uppförda av trä och 2 våningar höga. Fasaderna är klädda med stående eller liggande träpanel och i vissa fall försedda med snickeridetalljer. Sadeltaken är relativt branta och täckta med tegel eller plåt.



Kv Pelikanen 1
Bäckalyckevägen 35

Byggnadsår: 1880-talet, ombyggt bl a 1916
efter ritningar av arkitekt O Öberg

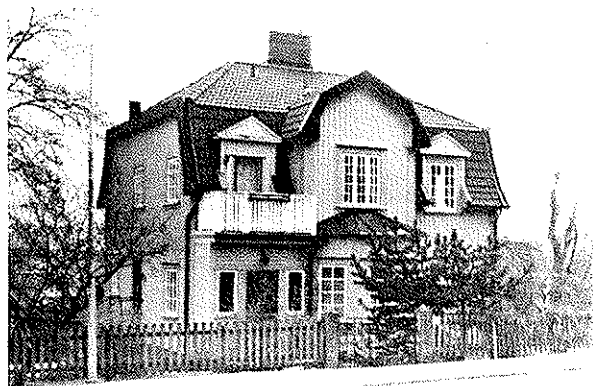
Huset har utgjort huvudbyggnad på en äldre gård. Det är uppfört till 1 1/2 våning med frontespis samt försett med gul liggande och stående fasspontpanel.

Kv Pelikanen 4, 8, 9ABD, 11,15,20

Bäckalyckevägen,
von Platensgatan

Byggnadsår: 1930-talet

Kvarteret är bebyggt med friliggande bostadshus, i huvudsak större villor för en eller två familjer. Husen är individuellt utformade med puts- eller panelfasader. Taken är ofta brutna, avvalmade och täckta med tegel.



Kvarteret Pelikanen 20

Kv Pennan 6, 7, 15, 17, 18, stg 821

von Platensgatan, Stadsparksgatan

Byggnadsår: Omkring 1900 - 1925

Kvarteret är bebyggt med friliggande bostadshus, i huvudsak större villor från 1900-talets första årtionden. Några yngre villor ligger även inom kvarteret. Flera byggnader har förvanskats genom nya fasadbeklädnader. Bland byggnaderna finns flera välbevarade exempel på äldre och yngre herrgårdstil.



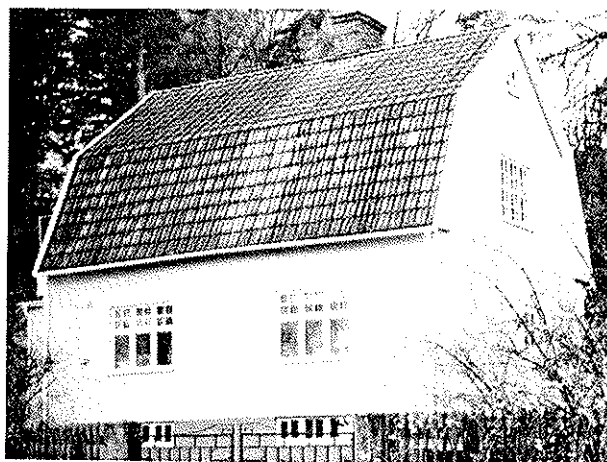
Kvarteret Pennan 18

Kv Perseus 1, 3

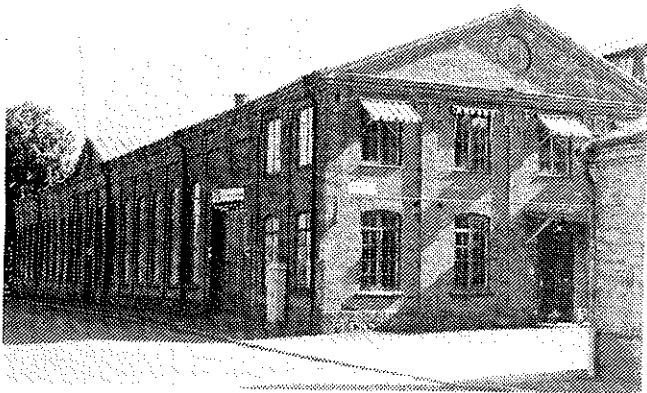
Stadsparksgatan

Byggnadsår: Omkring 1910- 1920

Två villabyggnader från 1900-talets första decennier. Husen är 1 1/2 våning höga. Nr 1 har fasad i gul sprit- och slätputs, spröjsade fönster samt brutet tak med rött tvåkupigt tegel. Nr 3 har fasad i gul locklistpanel och svarta betongpannor på taket.



Kvarteret Perseus 3



Kv Peru

Solstickegatan 5

Byggnadsår: 1880-talet.

Mekanisk verkstad till Jönköpings Västra Tändsticksfabrik. Här tillverkades tändsticksmaskiner fram till 1960-talet då produktionen flyttades till Kalmar. Idag finns här en bilverkstad och en modern mekanisk industri. På området ligger även en rödfärgad trälänga och en mindre tegelbyggnad som varit garage och lokstall. Fabriksbyggnaden är i rött tegel och har många klassicerande element i fasaden såsom pilastrar och tympanongavlar. Byggnaden är i två våningar, har gröngula spröjsade fönster och grönmålat falsat plåttak. Fabriken är ett välbevarat exempel på fabriksarkitektur från 1800-talets slut.



Kv Plommonet 2

Bäckalyckevägen 2

Byggnadsår: Omkring 1940

Villabyggnad i 2 våningar med funktionalistiskt präglad fasad. Byggnaden har fasad i vit spritputs och flackt takfall.



Kv Plughästen 6

Lyckhemsgatan
Talavidskolan

Folkskolebyggnad

Byggnadsår: 1889-90, senare ombyggt
Arkitekt: J G Billing

Skolbyggnad i 2 1/2 våning med fasader i rött tegel och puts. Byggnaden har mittrisalit med attikavåning, trappgavelformade frontespiser samt flackt valmat tak med falsad plåt.



Gymnastikbyggnad

Byggnadsår: 1907-08
Arkitekt: A Atterström

Gymnastikbyggnad i 1-2 våningar uppförd i vinkel mot skolbyggnaden. Fasaderna är utförda i rött tegel och puts samt försedda med blinderade och mönstermurade partier. Byggnaden har trappgavlar.

Kv Plugghästen 3, 5, del av 6
Polhemsgatan, Lyckhemsgatan

Byggnadsår: 1910-30-tal

Friliggande en- och tvåfamiljshus, uppförda i 2 våningar med putsade fasader. Byggnaderna har sadeltak, i vissa fall valmade, som är täckta med tegel.



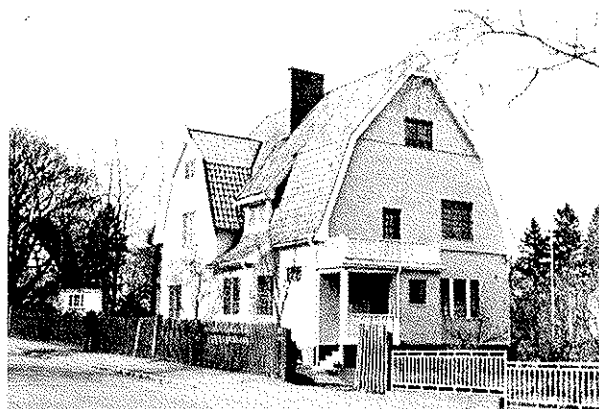
Kvarteret Plugghästen 5

Kv Pluto 1 - 6

Dalslundsgatan, Dunkehällavägen,
von Platensgatan

Byggnadsår: 1910-talet

Kvarteret är bebyggt med friliggande en- och tvåfamiljshus i 1-2 våningar. Byggnaderna har den för 1910-talet typiska utformningen med rektangulär osymmetrisk plan och höga branta brutna eller valmade takfall. Fasaderna är putsade eller panelklädda och taken täckta med tegel. De branta taken medför att övervåningen kan utnyttjas bättre.



Kvarteret Pluto 3

Kv Polacken 1, 3

Sergelvägen, S:t Pauligatan,

Byggnadsår: 1920-talet

Friliggande en- och tvåfamiljshus i 1 1/2 - 2 våningar. Fasaderna är ljusa och putsade, taken brutna och valmade samt belagda med tegel.



Kvarteret Polacken 3

Kv Polen 1, 2

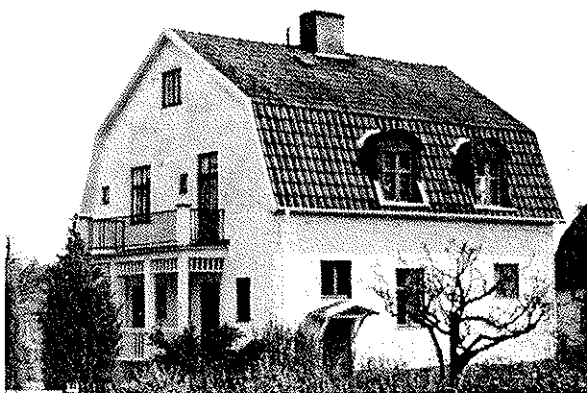
S:t Pauligatan

Byggnadsår: 1919, 1920

Friliggande enfamiljshus i 1 1/2 våning med putsade eller panelklädda fasader. Huvudfasaderna har frontespiser och taken är brutna samt klädda med tegel.



Kvarteret Polen 2



Kvarteret Polhem 2

Kv Polhem 2, 4, 5

Bäckalyckevägen, Pipersgatan, Polhemsgatan

Byggnadsår: Omkring 1915-20

Kvarteret är bebyggt med villor placerade på stora trädgårdstomter. Byggnaderna är 1 1/2 våning höga. Några av villorna har erhållit ny fasadbeklädnad, men nr 2, 4 och 5 bibehåller i huvudsak sin ursprungliga karaktär. Nr 4 har röd brädpanel (icke ursprunglig) nr 2 och 5 vita putsfasader. Taken är brutna och täckta med tvåkupigt tegel.



Kvarteret Polstjärnan 4

Kv Polstjärnan 4, 5, 9, 10, 11, 13

Brunnsgatan, Lyckhemsgatan, Thorildsgatan

Byggnadsår: Omkring 1900 - 1935

Friliggande en- och tvåfamiljshus uppförda i 1 1/2 - 2 våningar. Fasaderna är panelklädda eller putsade och i vissa fall försedda med frontespiser. I kvarteret förekommer sadel- och pyramidtak samt brutna tak. Funktionalism, herrgårdsstil och snickeristil är representerade i kvarteret.



Kvarteret Polstjärnan 11



Kvarteret Polstjärnan 13

Kv Pomona 2, 4, 6, 8-11

Dalslundsgatan, Dunkehällavägen,
Selma Lagerlöfsgatan

Byggnadsår: Omkring 1910-1925

Kvarteret är bebyggt med stora friliggande villor i 1 1/2 våning. Kv Pomona 9 har hög takresning och frontespis samt vit slätputsad fasad. Kv Pomona 10 är uppfört i herrgårdsstil med gul locklistpanel och säteritak. Övriga villor har panelbeklädnad och starkt brutna takformer.



Kvarteret Pomona 2



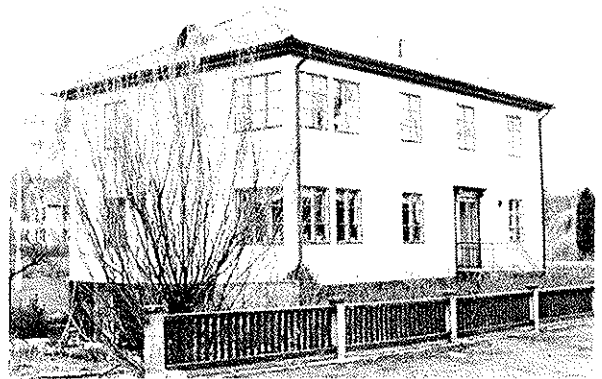
Kvarteret Pomona 10

Kv Poppel 1-5

Lyckhemsgatan, Polhemsgatan,
Thorildsgatan

Byggnadsår: 1920-talet

Kvarteret omfattar sex tomter som är enhetligt bebyggda med stora friliggande bostadshus. Byggnaderna är utförda i en försiktig nyklassisk stil som kännetecknas av ljusa putsade och symmetriska fasader, flacka valm- eller sadeltak och av frånvaron av dekorativa fasadelement, (i mån av förekomst hörnkedjor).



Kvarteret Poppel 1

Kv Porla 1-3

Brunnsgatan, Lyckhemsgatan
S:t Pauligatan

Byggnadsår: 1917-1921

Kvarteret är bebyggt med tre större villor i 1 1/2 - 2 våningar. Byggnaderna har ljusa spritputsade fasader med frontespiser. Taken är höga.



Kvarteret Porla 2



Kv Porten 1

Bäckalyckevägen 14

Byggnadsår: Omkring 1900

På tomten låg tidigare huvudbyggnaden tillhörande Bäckalyckans gård. Denna revs troligtvis vid sekelskiftet och ersattes med en villa i samma läge. Villan är 1 1/2 våning hög och har ett högt brutet tegelklätt tak. Fasaden är klädd med grå locklistpanel.



Kv Porten 3, 4, 6, 7, 9

Brunnsgatan, Bäckalyckevägen,
Lyckhemsgatan

Byggnadsår: 1920-talet

Tomterna är bebyggda med friliggande bostadshus i 1 1/2 - 2 våningar. Husen (utom nr 4) är uppförda i 20-talsklassicistisk stil med rektangulära planer, symmetriska fasader och flacka tak.

Kvarteret Porten 9



Kv Portugal 1-3

Lyckhemsgatan, S:t Pauligatan

Byggnadsår: 1920-talet

Tre friliggande villor i 1 1/2 våning med ljusa putsfasader och brutna tegelklädda tak. Kvarteret karaktäriseras av herrgårdsstilen.

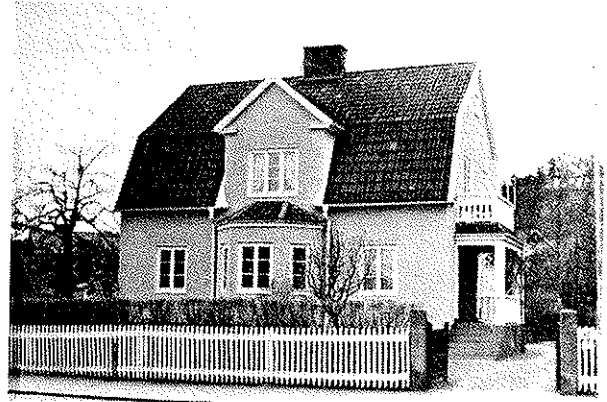
Kvarteret Portugal 1

Kv Prinsen 1, 2+4, 3, 5-7, 9

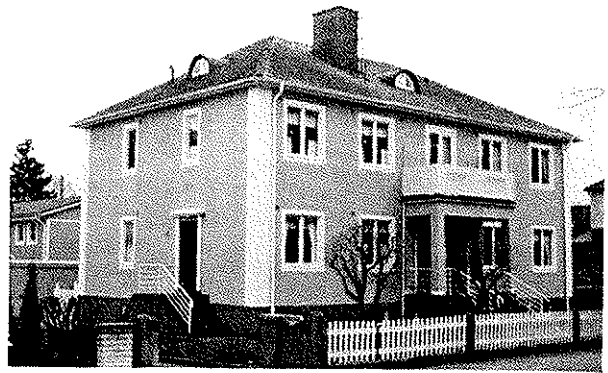
Bäckalyckevägen, Gjuterigatan,
Lyckhemsgatan

Byggnadsår: 1920- och 30-talet

Friliggande bostadshus i 1 1/2 våning med ljusa putsade fasader. Byggnaderna är försedda med tegelklädda sadeltak, i vissa fall valmade eller brutna. Kvarteret innehåller byggnader som ansluter till den äldre herrgårdsstilen och byggnader i 20-talsklassicism.



Kvarteret Prinsen 3



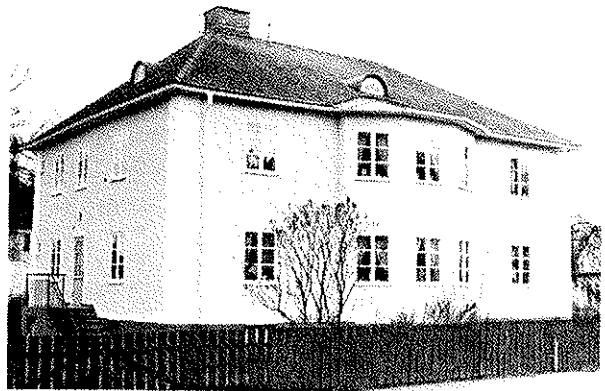
Kvarteret Prinsen 6

Kv Propellern 1-6

Bäckalyckevägen, Lyckhemsgatan,
Polhemsgatan, Thorildsgatan

Byggnadsår: 1920-talet

Kvarteret innehåller friliggande tvåfamiljshus i 20-talsklassicism. Byggnaderna är uppförda i 2 våningar med spritputsade ljusa fasader, hörnkedjor och valmade tegeltak.



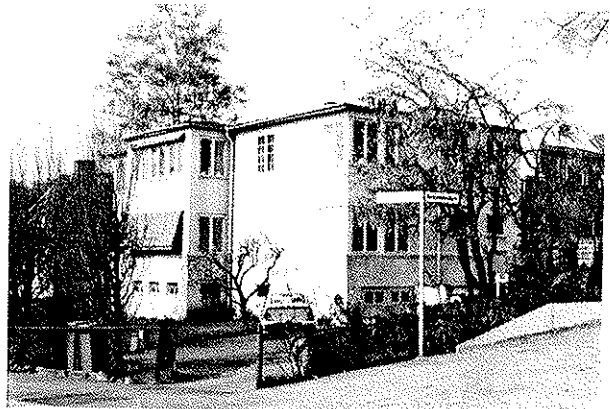
Kvarteret Propellern 6

Kv Prämen 1, 3-5

Bäckalyckevägen

Byggnadsår: 1920- och 30-talen

Friliggande villor i 1 1/2 - 2 våningar. Nr 1 har funktionalistiskt präglad vit putsfasad och plant tak. De övriga byggnaderna är försedda med gul puts eller locklistpanel samt tegeltäckta sadeltak som i vissa fall är brutna.



Kvarteret Prämen 1



Kvarteret Puke 8

Kv Puke 3+5, 6-9

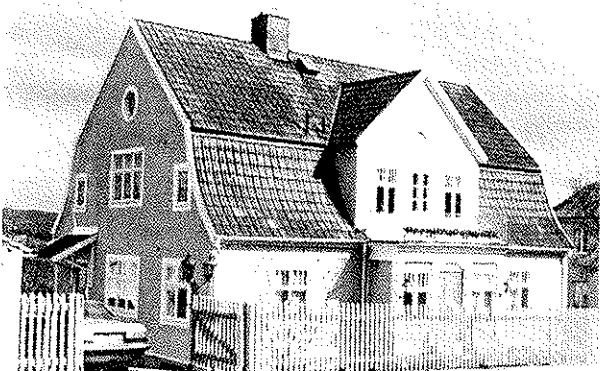
von Platensgatan, Stagnelliigatan

Byggnadsår: 1910- och 20-talen

Friliggande en- och tvåfamiljshus uppförda i 1 1/2 - 2 våningar med putsade eller panelklädda fasader. Taken är valmade och/eller brutna samt i regel täckta med tegel.



Kvarteret Puke 9



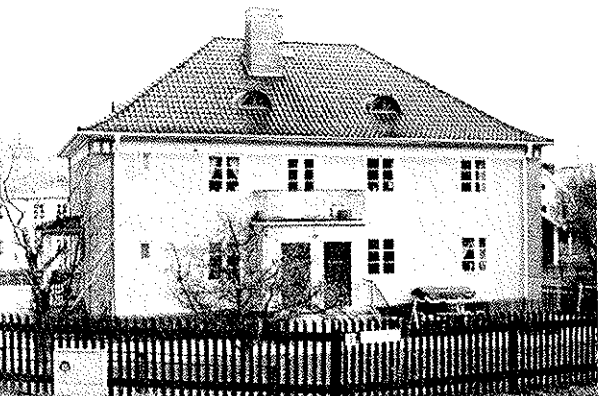
Kvarteret Pumpen 5

Kv Pumpen 1, 2+4, 3, 5-8

von Platensgatan, Polhemsgatan
Stagnelliigatan, S:t Pauligatan

Byggnadsår: 1910- och 20-talen

Friliggande en- och tvåfamiljshus i 1 1/2 - 2 våningar med ljusa putsfasader. Taken är valmade eller brutna samt belagda med tegel.



Kvarteret Pyramiden 1

Kv Pyramiden 1-4

Bäckalyckevägen

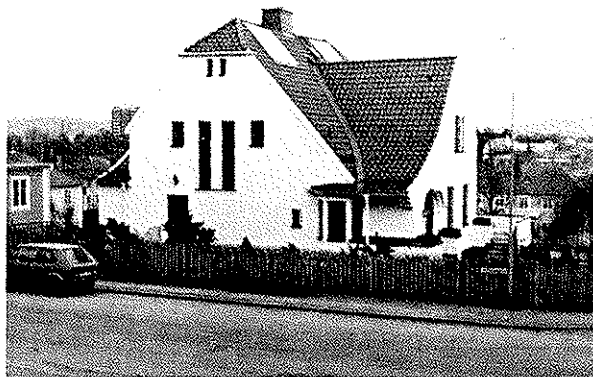
Byggnadsår: 1920-talet

Friliggande tvåfamiljshus i 2 våningar med ljusa putsade eller panelklädda fasader. Taken är valmade och tegelbelagda. Byggnaderna utgör välbevarade exempel på 20-talsklassicism.

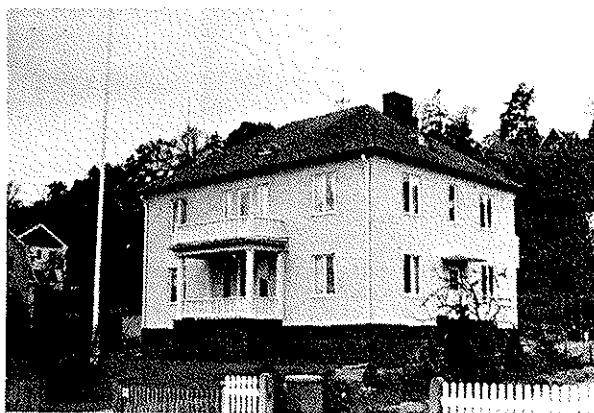
Kv Pyramus 1+2, 3, 5, 6A, 6B, 7, 8
Bäckalyckevägen, von Platensgatan,
S:t Pauligatan

Byggnadsår: 1920-talet

Kvarteret består av friliggande en- och två-familjshus. Byggnadernas utformning spänner från äldre herrgårdsstil till 1920-talets klassicism. Bebyggelsen illustrerar på ett överskådligt sätt arkitekturens förändringar samtidigt som den visar att olika stilar levde parallellt med varandra.



Kvarteret Pyramus 6 B



Kvarteret Pyramus 7

Kv Raketen 8
Viktor Rydbergsgatan 7

Byggnadsår: 1938
Arkitekt: O Öberg

På tomten finns ett friliggande 2-våningshus med rektangulär plan, slätputsade fasader och lågt valmat tak. Byggnaden har genom sin ljusa färg, balkongernas rundade former och fönstrens hörnlägen en utpräglad funktionalistisk utformning.



Kv Rapphönan 9
Dunkehallavägen 64

Byggnadsår: troligtvis 1800-talets mitt

Timmerbyggnad i 1 1/2 våning med frontespis och veranda. Byggnaden är klädd med gul locklistpanel och sadeltaket täckt med rött tegel.





Kvarteret Redet 14

Kv Redet 14, stg 501

Dunkehallavägen

Byggnadsår: omkring 1900

Fastigheten nr 14 innehåller ett 2 våningar högt flerfamiljshus i trä. Fasaden är klädd med lig-gande gul locklistpanel. Byggnaden har frontespis och sadeltak. På stadsäga 501 ligger en 2 våning-ar hög trävilla. Fasaden är klädd med blå fas-spontpanel och fjällpanel. På sadeltaket ligger tegelpannor.



Kvarteret Redet, stg 501



Kvarteret Resedan 1

Kv Resedan 1 (prästgården), 7

Väpnaregatan, Trollhätttegatan

Byggnadsår: 1930/34

Tomterna är bebyggda med friliggande 1 1/2 våning höga bostadshus. Fasaderna är ljusputsade och försedda med frontoner i de branta tegel-taken.

Kv Resedan 6

Trollhätttegatan 36

Byggnadsår: 1932

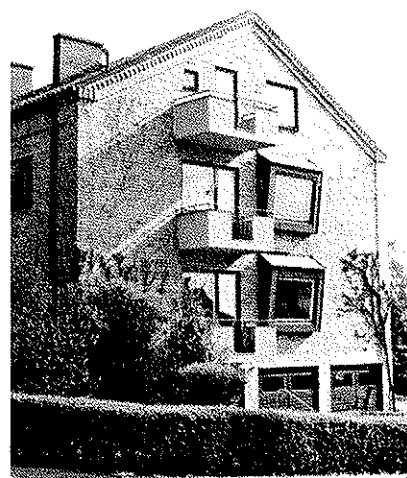
Friliggande putsat tvåvåningshus med rektangulär plan, och flackt valmat tegeltak. Fasaden är enkel och utan dekorativa element. Fönstrens placering i husets hörn är en funktionalistisk detalj.

**Kv Resedan 9, 10, 16 (hotell)**

Trollhätttegatan, Viktor Rydbergsgatan

Byggnadsår: 1953, 1939 och 1940-talet

Tomterna innehåller tre flerfamiljshus. Byggnaderna har långsmal rektangulär plan, är 2 våningar höga och försedda med tegelklädda sadeltak, i vissa fall valmade. Fasaderna består av tegel eller puts. Förekomsten av hyreshus markerar det nedre Bymarkens ursprung som arbetarbostadsområde.

**Kv Resedan 13**

Väpnaregatan 3

Bymarkskyrkan

Byggnadsår: 1935

Arkitekt: G Pauli

Kyrkan består av flera byggnadsdelar adderade till varandra till en oregelbunden plan. Fasaderna är ljusputsade och de relativt branta sadeltaken är klädda med tegel. Kyrkans form och färg ansluter till utseendet hos smäländska medeltidskyrkor, om än med funktionalistiska drag.





Kv Riddarholmen södra, stg 1255

Hallmansvägen 11

Byggnadsår: Troligtvis 1910-talet

Bostadshus i 1 1/2 våning med ljusputsad fasad och brutet tak.

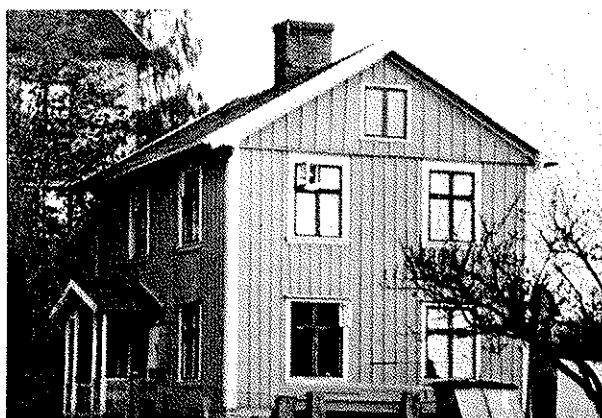


Kv Rosenstaven, stg 1285

Grytet

Byggnadsår: Troligtvis 1910-talet

Inom fastigheten finns en villa som uppfördes för trädgårdsdirektören M P Andersén. Huset byggdes av naturslipade gråstenar som ligger synligt i fasaden. Avsikten är att huset skall framstå som vuxet ur hälleberget. Det kårva uttrycket har samband med trädgårdsdirektörens odling av fjällväxter på tomten. Han anlade dammar och byggde ishus för att åstadkomma det rätta klimatet.



Kv Roxen, stg 508

Dunkehallavägen 44

Byggnadsår: Troligtvis mitten av 1800-talet

Timmerhus i 2 våningar. Fasaden är klädd med gul locklistpanel. På sadeltaket ligger tegel. Byggnaden har förstukvist.



Kv Rubinen

Hulukvarnsgatan 5

Byggnadsår: Omkring 1900.

F.d. hyresbostadshus och verkstäder i 2 våningar uppfört av timmer med faluröd locklistpanel. Sadeltaket är täckt med rött enkupigt cementtegel. Ursprungligen inrymde huset hyresbostäder för anställda vid Axel Petterssons slakteri.

Kv Rudan 1-4, 9, 11, 13, stg 441, 442, 455

Dunkehallavägen, Villagatan

Byggnadsår: Omkring 1900-1920

Kvarterets bebyggelse består av större, individuellt utformade och arkitektritade villor. Fler-talet byggnader har träfasader och snickeridet-aljer.



Kvarteret Rudan 11



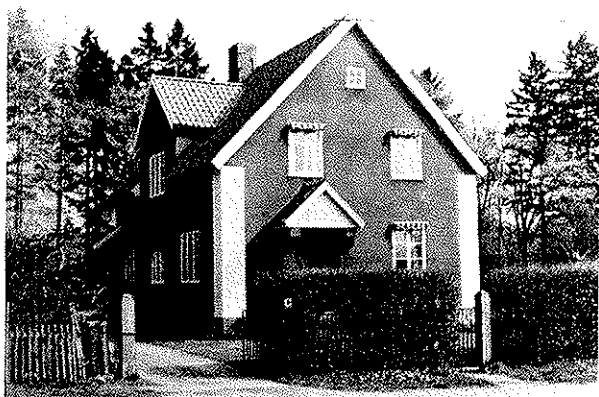
Kvarteret Rudan, stg 441



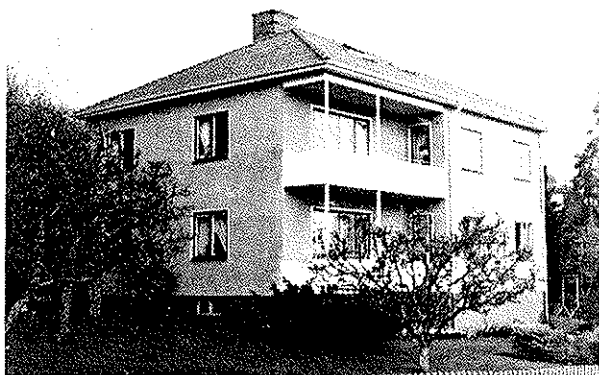
Kvarteret Rudan, stg 455



Kvarteret Rundelen 1



Kvarteret Rundelen 2



Kvarteret Rättaren 2

Kv Rundelen 1-4

Dunkehallavägen

Byggnadsår: 1910- och 1920-talen

Friliggande villor i 1 1/2 våning med putsade fasader och brutna eller valmade takfall.

Kv Rättaren 1, 2

Trollhätttegatan, Viktor Rydbergsgatan

Byggnadsår: 1940-talet

Friliggande tvåfamiljshus i 2 våningar med ljusa putsfasader, balkonger och flacka valmade tegeltak. Byggnaderna har utpräglad funktionalistisk utformning.

Kv Sabeln 6, 7, stg 306, 307

Björnebergsvägen

Byggnadsår: Omkring 1900

Grupp om tre större bostadsfastigheter i 1 1/2 -2 1/2 våningar och hög källarvåning. Byggnaderna ligger i gatulinjen och har tidigare inrymt butiker. Fasaderna är klädda med ljust målad fasspontpanel samt försedda med frontespiser och hörntorn. Bebyggelsen utgör en viktig del av Kristinebergs epok som arbetarförstad.

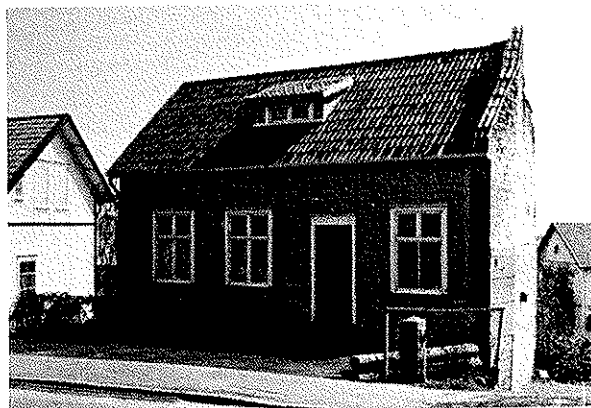
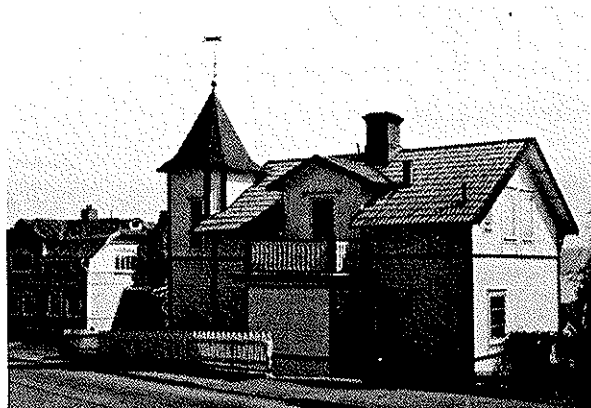
*Kvarteret Sabeln, stg 306***Kv Sabeln 20, stg 312**

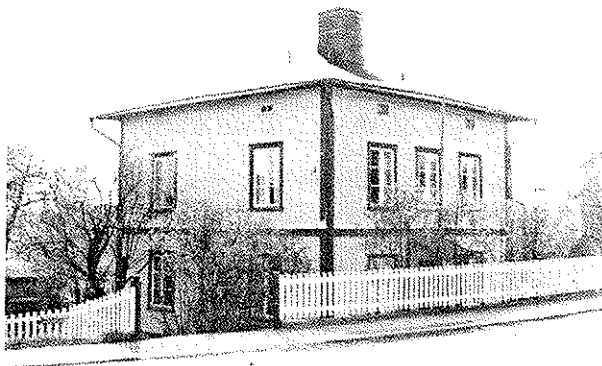
Björnebergsvägen, Narvavägen

Byggnadsår: 1899 respektive 1903

På fastigheten kv Sabeln 20 ligger ordenshuset Fredensborg, uppfört 1899 av logen Fridens band och huset är 1 våning högt och försett med liggande gråblå fasspontpanel samt tegeltak.

Kv Sabeln 312 är ett friliggande tvåfamiljshus i 1 1/2 våning med vit stående och liggande fasspontpanel samt tegeltak. Byggnaden har hörntak och frontespis. Tidigare inrymdes en caférörelse i huset. Grannhuset är 1 våning högt och försett med liggande fasspontpanel samt tegeltak.

*Kvarteret Sabeln 20**Kvarteret Sabeln, stg 312*

**Kv Sadeln 7**

Hallmansvägen 45

Byggnadsår: 1874

Trähus i 2 våningar med pappklätt pyramidtak. Byggnaden har grå locklistpanel med gröna detaljer.

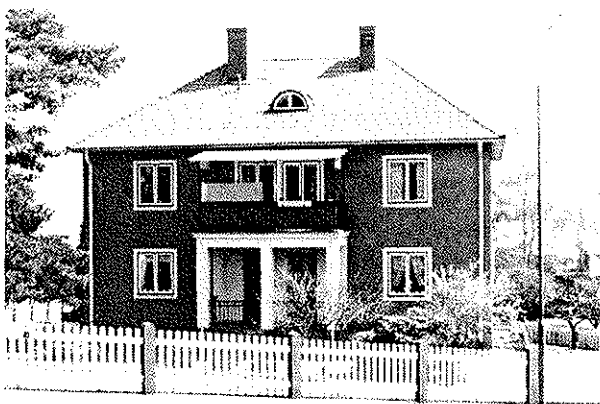
**Kv Sagan 14**

Björnebergsvägen 3 B

Bymarkens f d missionshus

Byggnadsår: Omkring 1920

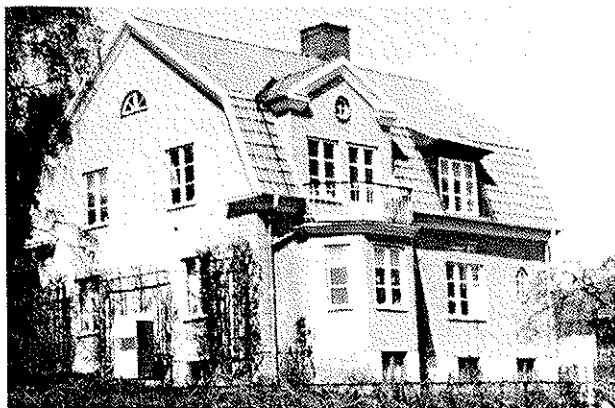
Byggnaden har 1 1/2 våning och är klädd med vit liggande fasspontpanel samt försedd med tegelbelagt sadeltak.

**Kv Sippan 6, 7, 9**

Hallmansvägen

Byggnadsår: 1930-talet

Tre tvåfamiljshus i 2 våningar. Byggnaderna är putsade i grå och rosa färg. Fasaderna är symmetriskt uppbyggda och sadeltaken täckta med tegel. Taket på nr 7 är valmat.

Kvarteret Sippan 7**Kv Sirius 6, stg 631**

Hallmansvägen

Byggnadsår: 1910 - 1920

Två villor i herrgårdsstil. Byggnaderna är 1 1/2 våningar höga och putsade i ljusa nyanser. Sadeltaken är höga brutna och klädda med tegel.

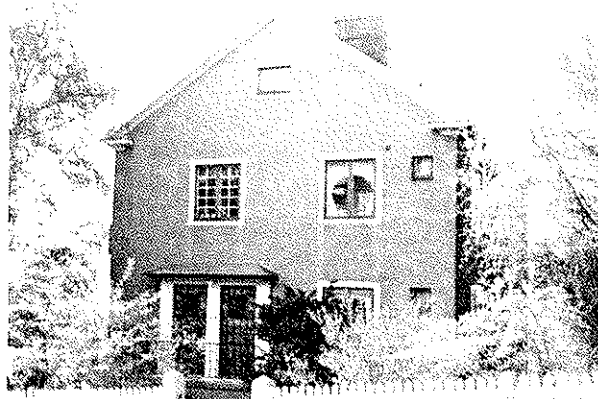
Kvarteret Sirius, stg 631

Kv Skansen 1, 18

Hallmansvägen, Tyska gatan

Byggnadsår: 1930-talet

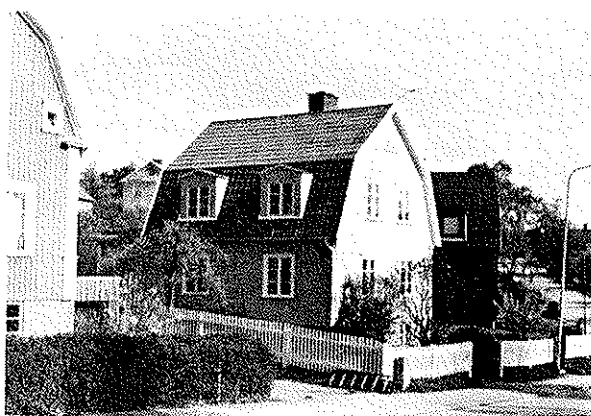
Tvåfamiljshus i grå puts. Byggnaderna är 2 våningar höga. Sadeltaken är klädda med tegel. Taket på nr 1 är valmat.

*Kvarteret Skansen 18***Kv Skansen 11, 12**

Trollhätttegatan

Byggnadsår: 1932 och 1931

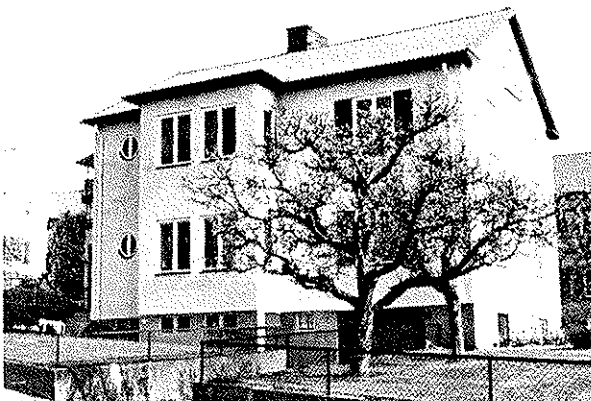
Två enfamiljshus i 1 1/2 våning med locklistpanel samt brutna tak med tvåkupigt tegel. Byggnaderna är exempel på förenklad herrgårdsstil.

*Kvarteret Skansen 12***Kv Skarpskytten 5, stg 423 AE**

Trollhätttegatan

Byggnadsår: Omkring 1930

Två friliggande tvåfamiljshus i 2 våningar med ljusa spritputsade fasader samt sadeltak med tvåkupigt tegel.

*Kvarteret Skarpskytten 5***Kv Skatan 7 - 10**

Trollhätttegatan

Byggnadsår: 1935

Fyra friliggande bostadshus i 2 våningar. Byggnaderna har ljusa putsfasader och valmade tak med tvåkupigt tegel.

*Kvarteret Skatan 9*



Kv Skutan 4
Bergbackagatan

Byggnadsår: Omkring 1900

Tvåvåningsvilla med hörntorn, veranda, vit locklistpanel med rosa knutar samt tegeltak. På tomten ligger även en äldre timmerstuga på stensockel. Huset är klätt med röd locklistpanel och på taket ligger enkupigt tegel.



Kv Sländan 1 - 6
Trollhätttegatan, Sjömansgatan

Byggnadsår: 1930-talet

Friliggande flerfamiljshus i 2 våningar med ljusa putsfasader och valmade tak med tvåkupigt tegel. Kv Sländan 2 är stiftelsehuset Borgarhemmet, inrett till pensionärslägenheter.

Kvarteret Sländan 1



Kvarteret Sländan 3



Kv Sländan 11
Sjömansgatan 4

Byggnadsår: 1913

Tvåfamiljsvilla i 1 1/2 våning med gul locklistpanel och brutet tak.

Kv Smaragden norra 1, 2, 5-8
Trollhätttegatan, Sjömansgatan

Byggnadsår: 1920- och 30-talen

Friliggande en- och tvåfamiljshus i 1 1/2 våning med putsade eller panelklädda fasader. Byggnaderna är relativt små och sparsamt försedda med dekorativa element.

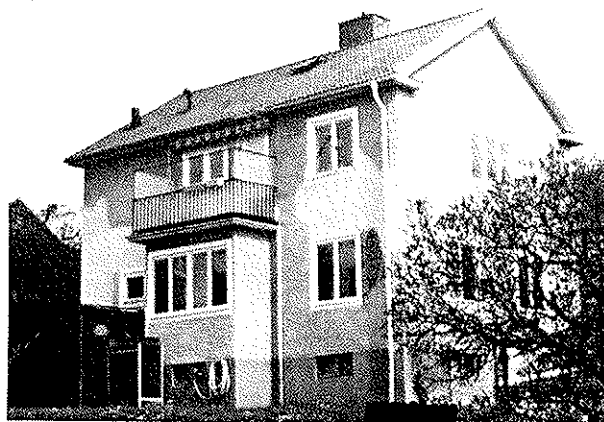


Kvarteret Smaragden norra 8

Kv Smaragden södra, 9, 11-12
Sjömansgatan

Byggnadsår: 1935 - 1938

Tre enhetligt utformade tvåfamiljshus med ljusbruna putsfasader samt sadeltak med tvåkupigt tegel.



Kvarteret Smaragden södra 12

Kv Staren 11
Albert Engströms väg 4

Byggnadsår: Omkring 1900

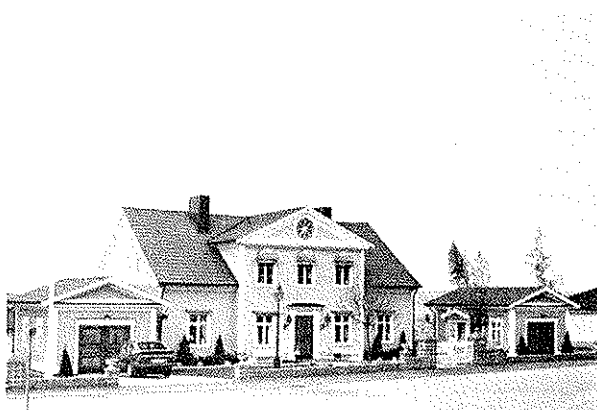
Villabyggnad i 1 1/2 våning med vit liggande och stående fasspontpanel samt tvåkupigt taktegel. Byggnaden har en frontespis som är klädd med fjällpanel.



Kv Staren 22
Albert Engströms väg 6
Eriksberg

Byggnadsår: 1860-talet

Herrgårdsbyggnad i 1 1/2 våning med forntonkrönt mittsalit. Fasaden har gul locklistpanel och avslutas i ett sadeltak klätt med betongpannor. Byggnadens utseende har förvanskats genom ombyggnad men den har trots detta kulturhistoriskt värde bl a som representant för 1860-talets jordbruksbildning i området.





Kvarteret Svärdfisken 6

Kv Svärdfisken 6, stg 229 - 230

Björnebergsvägen

Byggnadsår: Omkring 1870 - 1900

Samlad grupp med 1 1/2 - 2 våningar höga bostadshus av trä från 1800-talets senare del. Kv Svärdfisken nr 6 har grön locklistpanel, de övriga ljusmålade. Byggnaderna är försedda med sadeltak som är belagda med tegel eller plåt.



Kv Svärdfisken, stg 234

Björnebergsvägen 33

Byggnadsår: 1870-talet

Bostadshus i timmer i 1 1/2 våning. Fasad i gul stående fasspontpanel med välbevarade detaljer. Huset har ett sadeltak som är belagt med tvåkupigt tegel.



Kv Syrsan 5

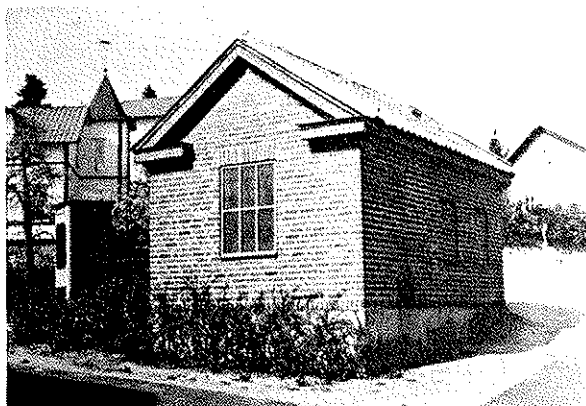
Berghemsgatan 10

Byggnadsår: 1914

Bostadshus i 1 1/2 våning med frontespis och burspråk. Rikt dekorerad fasad med gul fasspontpanel. Sadeltaket är belagt med eternit.

Kv Tjädern, gatumark

Telecentral, 1 våning rött tegel.



Kv Tjädern 3-4, 11-14, 16-17

Björnebergsvägen

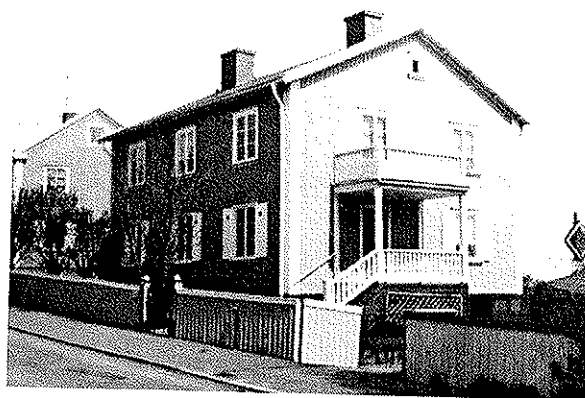
Mäster Gudmunds väg

Byggnadsår: 1930-talet

Tvåfamiljshus i 2 våningar med fasader i locklistpanel (i något fall spritputs) samt sadeltak med tvåkupigt tegel. Kvarteret utgör områdets mest välbevarade exempel på 1930-talets träarkitektur.



Kvarteret Tjädern 12



Kvarteret Tjädern 13



Kv Tokio 12

Björnebergsvägen 14 B

Byggnadsår: Omkring 1900

Bostadshus i 1 1/2 våning med frontespis. Fasaden har vit liggande fasspontpanel och locklistpanel. Huset är försett med sadeltak täckt med betongpannor.



Kv Tokio, stg 249

Björnebergsvägen 20 A

Byggnadsår: Omkring 1870

Bostadshus i 2 våningar uppfört av timmer. Fasad med grå locklistpanel och sadeltak med tvåkupigt tegel. Veranda med snickeridetalljer.



Kv Tornet 7

Kortebovägen 51 B

Byggnadsår: 1890-talet

Bostadshus i 1 1/2 våning med frontespis. Fasaden är utförd i gul locklistpanel med vita detaljer. Byggnaden har sadeltak med betongpannor.



Kv Tranan 8

Björnebergsvägen, Krönleinstigen

Byggnadsår: Omkring 1900

Envånings bostadshus av timmer med gulbrun locklistpanel och tegeltak. På tomten finns även ett 1 1/2 vånings bostadshus med trapptorn, frontespis, liggande gul locklistpanel och plåttak.

Kv Tranan, stg 264

Krönleinstigen 12

Byggnadsår: Omkring 1870

Bostadshus i 1 1/2 våning av timmer med gul locklistpanel och tegeltak.

Kv Tranan, stg 265

Mäster Gudmunds väg 19

Byggnadsår: 1870

Bostadshus av timmer i 1 1/2 våning med gul locklistpanel och sadeltak med tegel.

*Kvarteret Tranan, stg 264, 265***Kv Trollberget, stg 173, 173A**

Kortebovägen 32

Kaptensbo

Byggnadsår: 1850-talet

Bostadshus i 1 1/2 våning uppfört av timmer med gul locklistpanel och sadeltak med enkupigt tegel. Byggnaden har en glasveranda.

Två arbetarbostäder, 2 våningar höga och uppförda i timmer med röd locklistpanel och sadeltak belagt med rött enkupigt tegel.

Fd stallänga i 1 1/2 våning i rödfärgat timmer, sadeltak.

Fd magasin i 1 1/2 våning uppfört i korsvirkesteknik med fyllning av vitmålat tegel. Sadeltaket har svarta betongpannor.

Ladugård av liggtimmer, faluröd med plåttak.

*Foto: M. Ridderberg 1988***Kv Trosa, stg 293**

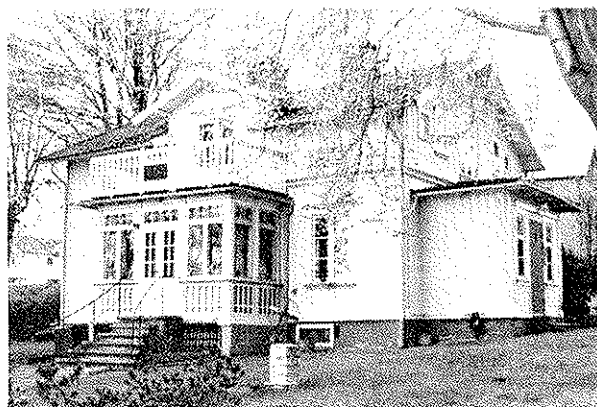
Kortebovägen 14

Framnäs

Byggnadsår: Omkring 1800-talets mitt

Bostadshus i 1 1/2 våning uppfört av timmer. Fasaden är försedd med frontespis samt glasveranda och klädd med vit locklistpanel.

Byggnaden har sadeltak med tvåkupigt tegel. På tomten finns även en uthuslänga med gul locklistpanel och svart plåttak.



STADSÄGOR (ej tidigare behandlade)

Stg 9 - 10



På den smala remsan mellan Vättern och den branta strandbanken ligger ett femtiotal bätthus av trä. De flesta är rödmålade och har papptak. Husen ligger halvvägs ut i vattnet i ena kanten av en brygga.



Stg 427, 427 D

Hulukvarnsgatan 8A och 8B
Fredriksdal

Byggnadsår: Omkring 1830, ombyggt 1917 och 1944.

F.d. mineralkvarn, benstamp och mekanisk verkstad. Stommen består av timmer täckt med röd locklistpanel. Ytterligare 5, nu försvunna byggnader, låg på tomten. De användes bl.a. som benkvarn och färgeri. Husgrunderna och en skorsten återstår idag och markerar de försvunna husen.



Stg 427 D



Stg 428

Hulukvarnsgatan 6 B
Dunkehallas valskvarn.

Byggnadsår: Omkring 1880-1900

På tomten finns 6 byggnader och alla har ursprungligen haft faluröda locklistfasader. Platsen ägdes av Jönköpings kloster under medeltiden och kallades då Munkekvarn. Efter ett ägareskifte ändrades namnet till Hospitalskvarn.

Stg 454, 454 D

Tomtebogatan 7-9
Jakobsdal

Byggnadsår: Omkring 1840-60

De 7 byggnaderna är överlag uppförda av timmer med locklistpanel. Bostadshusen är mycket väl-skötta. Stenhuset närmast vattenfallet ligger på den plats där den sedan 1600-talet kända Storkvarn låg. Vissa muspartier i den befintliga byggnaden härrör från denna tid. Sitt nuvarande utseende fick byggnaden omkring 1850.

**Stg 457-459, 471B**

Hallmansvägen 7-9
Lövet

Byggnadsår: Omkring 1880-1930

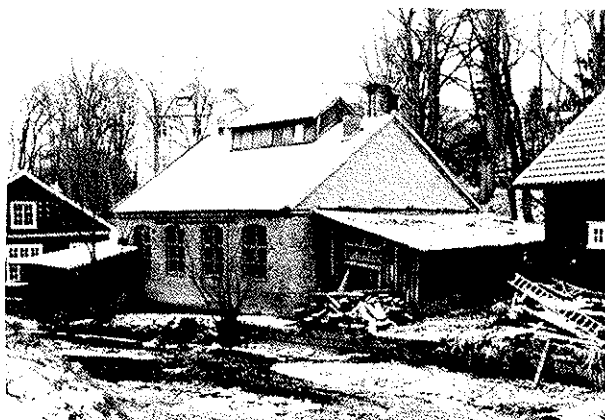
Bostadshus och uthus av timmer med gulfärgade locklistfasader och tak av rött tvåkupigt tegel. Området är idag ett av få kvarvarande exempel på bebyggelse som uppstod utanför stadsplanen under 1800-talets senare del i Jönköping.

**Stg 462**

Hulukvarnsgatan 10

Byggnadsår: 1917

F.d. gjuteri av rött tegel och med grått plåttak. På gavelröstet står årtalet "1917" inskrivet.

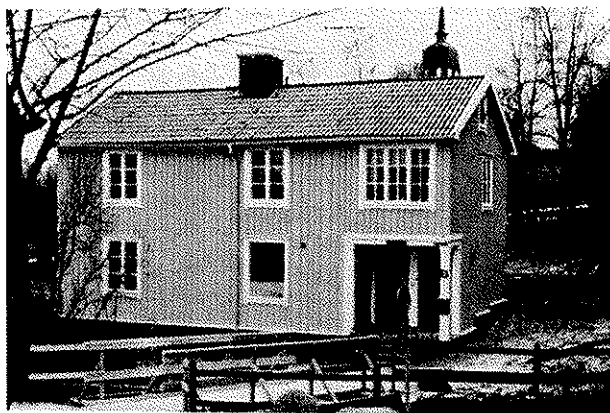


**Stg 463**

Hulukvarnsgatan 10
F.d. Stallkvarn

Byggnadsår: Omkring 1880, ombyggda 1912.

F.d. bostadshus och kvarn med stomme av timmer. Fasaderna består av rödfärgad locklistpanel. Bryngelskvarnen, känd sedan 1600-talet, låg här fram till tidigt 1800-tal. De nuvarande husen uppfördes omkring 1880 för Stallkvarn. 1912 omdisponerades byggnaderna för mekanisk verkstad och kontor.

**Stg 1705**

Dunkehallavägen
Bäckaskog

Byggnadsår: Omkring 1875, ombyggt 1927

Skomakeri och bostadshus i två plan av timmer med gul locklistpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Huset påbyggdes mot väster 1927.

**Stg 1794**

Tomtebogatan 2

Byggnadsår: 1914

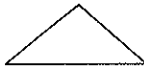
Hyresbostadshus i 1½ våning med fasad av liggande gul fasspontpanel samt brutet tak med rött tvåkupigt tegel. Huset är ihopbyggt med ett hyreshus från 1954.

Stg 825 m fl

Stadsparken

Jönköpings stadspark är en stor anlagd friluftspark som tidigare var skjutshage. Den började planeras 1896. Åren kring sekelskiftet fick den i stort sin nuvarande utformning. Stadsparken vars areal är 60 ha, innehåller en rad olika anläggningar. Här finns kulturhistoriska byggnader, monument, idrottsstadion och andra idrottsanläggningar samt utsiktsplatser, kafébyggnad och fågelmuseum. (Se vidare "En berättelse om Jönköpings stadspark" av Anna Maria Claesson, Länsmuséet 1979.)

NÅGRA ARKITEKTUR- OCH BYGGNADSTERMER som förekommer i texten

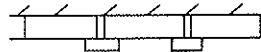
Attikavåning	Horisontalt rektangelformat fasadparti ovanför takfoten.
Blindering	Dekorativ murförstärkning, ofta i bågform.
Burspråk	Utbyggt fönsterförsett fasadparti utan direkt beröring med marken.
Byggnadslovsprövning	Enligt plan- och bygglagen skall det i varje kommun finnas en byggnadsnämnd som bland annat övervakar att lagen efterlevs. För nybyggnad och vissa ombyggnader krävs nämndens medgivande, så kallat byggnadslov.
Egnahem	Vanligen ett enfamiljshus som uppförts i ägarens egen regi, ofta med hjälp av det statliga egnahemslånet (1904-1948).
Frontespis	Ovanför taklisten uppskjutande, vanligen gavelprytt eller gavelliknande, parti av en byggnad.
Fronton	Triangel- eller segmentformat överstycke ovanför en byggnads taklist eller ovanför dörr- eller fönsteröppning.
Gaveltyper:	 Trapp- gavel  Triangel- gavel  Segment- bågsgavel
Hörnkedja	Markering av byggnads hörn genom kvader.
Kolonn	Fristående, monolitiskt, vertikalt stöd bestående av bas skaft och kapitäl.
Kvader	Kub- eller rektangelformad byggnadssten med släta eller enbart grovhuggna ytor.

Landeri Sommarbostad som används både för jordbruksproduktion och rekreation.

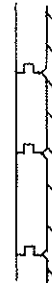
Loggia Täckt uterum som är öppet på en eller flera sidor, ofta genom en rad av kolonner.

Lägenhet (Jord)egendom, bland annat om icke i mantal satt egendom, förr även om gård i stad.

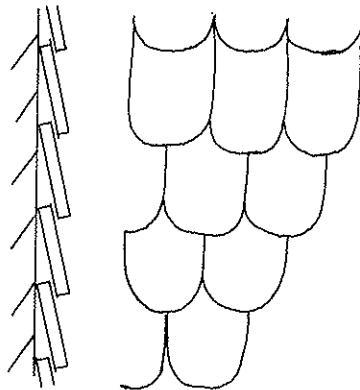
Paneltyper:



Locklistpanel



Fasspont-panel



Fjällpanel

Pilaster Flat väggpelare med bas och kapitäl, vanligen förhållandevis obetydligt utskjutande framför vägglivet.

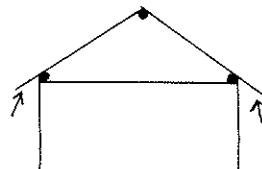
Q/q-märkning Enligt byggnadslagen är kommunerna skyldiga att upprätta stadsplan som reglerar bebyggelsen. I stadsplanen kan Q/q-beteckning införas vilket medför att en grupp tomter eller kvarter utgör kulturresevat. Stort Q innebär att området utgör resevat för befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som inte bör rivas eller förändras. Med litet q betecknas områden där särskild hänsyn skall tas till bebyggelsens karaktär och egenart.

Revetering Putsbeklädnad på träunderlag.

Risalit

Svagt framskjutande fasadparti, fört genom byggnadens hela höjd.

Sparränder



Spritputs

Fasadputs som innehåller grovt grus eller småsten och därmed får en markant ytstruktur.

Suterrängvåning

Helt eller delvis under marknivån belägen våning i en byggnad.

Taktyper:



Sadeltak



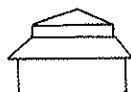
Valmat tak



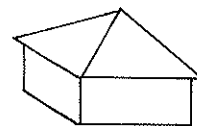
Avvalmat sadeltak



Brutet tak även Mansardtak



Säteritak



Pyramidtak

Taktegel:



Enkupigt



Tvåkupigt

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkiv

Stadsplaner och kartor i stadsingenjörskontorets arkiv, Jönköpings kommun.

Byggnadsritningar i stadsarkitektkontorets arkiv, Jönköpings kommun.

Fotografier, Jönköpings Läns Museum.

Litteratur

- | | |
|---|---|
| Améen, L | Stadsbebyggelse och domänstruktur.
Lund, 1964. |
| Améen, L | Stadsplan och bebyggelseutveckling. Ur
Jönköpings stads historia, del III. Värnamo,
1971. |
| Bergh, K-E | Min väg hem från skolan år 1919.
Gudmunds Gillet, årsbok. Jkpg, 1981. |
| Bergh, K-E | Några minnesanteckningar från Dunkehal-
lavägen. Gudmunds Gillet, årsbok. Jkpg,
1982. |
| Bergh, K-E | En intervju. Gustav Jonsson berättar för
Karl-Erik Bergh. Gudmunds Gillet, årsbok.
Jkpg, 1984. |
| Bergh, K-E | De gamla sjöbodarna. (JLM) 1985. |
| Bjurulf, Hj | Mönsterträdgårdar i Jönköping.
Gudmunds Gillet, årsbok. Jkpg, 1933. |
| Byggnadsinventering | Dunkehallaåns dalgång. 1979, JLM. |
| Calesson, A-M | En berättelse om Jönköpings stadspark.
Jönköpings läns museums serie för små-
skrifter nr 7. Jkpg, 1979. |
| Eriksson, A | Fattigbyn som blev gräddhyllan. Jkpg, 1984 |
| Gamla Enskede | Byggnadsinventering 1974. Stockholms
stadsmuseum. |
| Idyllen lever kvar på Dunkehalla - Bymarken. Smålands Folkblad, 1959-03-19. | |
| Jes, Erby, G. D-z & Dell | Dunkehalla, Bymarken, Mariebo - En kul-
turhistorisk orientering med anknytning till
nutiden. Jönköpingsposten, 1958-10-13. |
| Johannesson, E | Några intressanta ortnamn i Jönköpings
stad. Gudmunds Gillet, årsbok. Jkpg, 1945. |

- Johannesson, E Några intressanta ortnamn i Jönköpings stad, (forts...). Gudmunds Gillet, årsbok, Jkpg, 1946.
- Johansson, B O H Vägen till villalandet. Ur tidskriften Arkitektur, nr:1 - 1977.
- Jönköpings historia I-IV Jkpg, 1917-1921.
- Jönköpings stads historia I-III Värnamo, 1963, 1965 & 1971.
- Klerck, Y Höga Berghem vid seklets början och därefter. Gudmunds Gillet, årsbok, Jkpg, 1981.
- Kulturhistorisk utredning Dunkehallaområdet, Jönköping. September, 1979, JLM.
- Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Huskvarna, Jönköping och Ljungarum. JLM 4/82.
- Linderstam, G Dunkehallaåns dalgång - historik med tillhörande karta.
- Lindqvist, G Från betesmark till villaområde. Gudmunds Gillet, årsbok. Jkpg, 1982.
- Lindqvist, G Jönköping, 1900-talets stad. Jkpg, 1983.
- Ett modernt villaområde skall ordnas på Bymarken. Smålands Allehanda, 1929-02-26.
- Paulsson, G (red) Svensk stad, del I-III. Sthlm 1950 & 1953.
- Sanering i Jönköping, del V. Kulturhistorisk inventering av bebyggelse i Jönköpings kommun 1975.
- Stavenow-Hidemark, E Villabebyggelse i Sverige, 1900-1925. Sthlm, 1971.
- Villablom på Jönköpings Bymarken, hyreshus drivs fram i Gräshagen. Smålands Allehanda 1952-02-20.
- Werner, K Egen härd. Om kvinnoliv i småhusområden. Sthlm, 1981.
- Ängbom, D Bäckalyckan kan fira femtioårsjubileum, Jönköpingsposten, 1962-02-03.

